

MEGNYÍLT A MAGYAR
NYELV MÚZEUMA!

Édes Anyanyelvünk

2008. JÚNIUS

XXX. ÉVF. 3. SZÁM

A TARTALOMBÓL:

V. Raisz Rózsa:

Felment – meneszt – kirúg

Szegi Ádám:

Tessék választani!

H. Varga Márta:

**Nem kötelező redundancia
a magyar nyelvtanban**

Pátrovics Péter:

Angol és latin

Holczer József:

Új névutónk (?), a *farvizén*

Batár Levente:

Királynőnek sem könnyű lenni

Kovács István Ákos:

Így-nyelv

Dóra Zoltán:

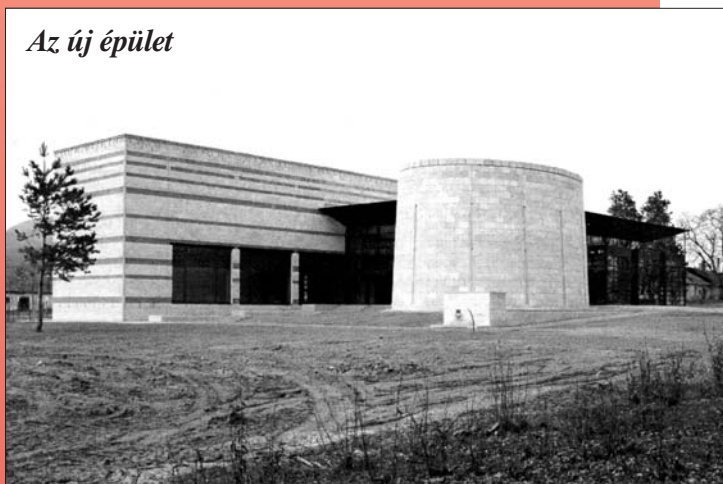
Legenda

Zimányi Árpád:

Celeb

**És: új szavak, könyvek,
rendezvények, nyelvi játékok**

Az új épület

A terv

**A Magyar Nyelv Múzeuma,
Széphalom**

É
A

Megnyílt A Magyar Nyelv Múzeuma!

Túlzás nélkül állíthatjuk: 2008. április 23-án szer-

dán nyelvtörténeti, sőt történelmi esemény színhelye volt Széphalom. Kazinczy emlékhelye, sírja mellett megnyílt A Magyar Nyelv Múzeuma!

Miért korszakos jelentőségű ez az esemény, amelynek kedvéért kivételesen még címdoldalunk új szerkezetét is megváltoztattuk? Több okból is. Egy ötvenes évekbeli bányász-múzeumot leszámítva a legendás Klebelsberg-korszak óta nem épült múzeumépület Magyarországon. Hosszú idő után az első a magyar nyelvű lett. Amennyire tudjuk, az egész világon kuriózum ez a nyelvi múzeum. Jelen pillanatban ez az ország legnagyobb kulturális beruházása. (Mielőtt valaki pazarlással vádolná az építetőket, tegyük hozzá, hogy az építési költség – 700 millió forint – kb. 300 méternyi autópályának felel meg. Nagobbik része EU-s támogatás.)

Még egy okból különlegesség, sőt alighanem csoda ez az intézmény. Csoda, hogy egy szerény, a megvalósítás teljes reménytelenségében fogant gondolat megvalósult. Örök hála ezért a javaslattevő Pásztor Emilnek – aki nem érhetette meg az ünnepi pillanatot. És persze hála az ötletet fölkaroló Kazinczy Társaságnak, a megvalósítást intéző Borsod-Abaúj-Zemplén megye közgyűlésének, a tokaji világörökség program gazdáinak...

Radványi György építész-mérnök alkotása egy sokfunkciós épület múzeumi, közösségi, sőt alkotói terekkel.

Széphalom eddig is a leglátogatottabb irodalmi emlékhely volt. Az új múzeum Széphalom jelentőségét tovább növeli, alighanem az egyik leglátogatottabb emlékhelye lesz a magyarságnak.

A csodás széphalmi arborétum, a zempléni hegyek páratlan panorámája, a tokaji borvidék egyébként is vonzó közelsége A Magyar Nyelv Múzeumát csodás keretbe foglalja.

Az épület kulcsát átvette a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság, valamint a sátoraljaújhelyi Kazinczy Múzeum, amelynek tagintézményeként kezdi meg működését a páratlan múzeum, a világ magyarságának egyik találkozóhelye.

Az Édes Anyanyelvünk rendszeresen hírt ad majd a magyar nyelv-művelés egyik legfontosabb intézményének életéről.

Az ÉA szerkesztősége

TARTALOM

Megnyílt A Magyar Nyelv Múzeuma!	2
Vizi E. Szilveszter: A magyar nyelv hete, valamint A Magyar Nyelv Múzeuma megnyitójára	3
V. Raisz Rózsa: <i>Felment – meneszt – kirúg</i>	4
Balázs Géza: Miért érdekes? Az írásbeliség változásai	5
Szegi Ádám: Tessék választani!	6
H. Varga Márta: Nem kötelező redundancia a magyar nyelv-tanban	7
Pátrovics Péter: Angol és latin	8
Minya Károly: <i>Nyersesség</i>	9
Grétsy László: A <i>nyerseségről</i> , még egyszer	9
Holczer József: Új névutónk (?), a <i>farvizén</i>	10
Láng Miklós: Vissza a XX. századba	10
Balog Lajos: Lehet egy kicsivel több?	11
Batár Levente: Királynőnek sem könnyű lenni.	11
Kovács István Ákos: <i>Így-nyelv</i>	12
Dóra Zoltán: <i>Legenda</i>	13
Zimányi Árpád: <i>Celeb</i>	13
Vasy Géza, a Magyar Írószövetség elnöke válaszol Maróti István kérdéseire	14
Nagy Levente: www.manyszi.hu	15
Sebestyén Árpád: Végző búcsú egy rokonszenves „puristától”	16
Visszhang	16
Hírek, események	17
Del Medico Imre: Tisztelt Szerkesztőség!	17
Pontozó	18
Keresztretjévény	19
Új szavak, kifejezések (50.)	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20

ÉDES ANYANYELVÜNK • AZ ANYANYELVÁPOLÓK SZÖVETSÉGÉNEK FOLYÓIRATA

Megjelenik évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó:
Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:
Balázs Géza, Kemény Gábor, Maróti István

A szerkesztőség címe:
1088 Budapest, Múzeum krt. 4/A II. em.
Telefon: 411-6500/5353

Postacím: 1364 Budapest, Pf. 107.

Honlap: www.anyanyelvapolo.hu
(vagy: www.anyanyelvapolo.hu)

Villámposta: ea@anyanyelvapolo.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt.
Hírlap Üzletága (Bp. VIII., Orczy tér 1.).
Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőtől.
E-mail: hirlapelofizetes@posta.hu,
fax: 303-3440

Információ, reklamáció: 06 80 444-444
További terjesztők: Magyar Lapterjesztő Rt.
és Könyvtárellátó Kht.

Ára: 200 Ft.

Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai
a lapot a tagdíj fejében illetménylapként
kapják.

Belépési nyilatkozat kérhető:
Anyanyelvápolók Szövetsége,
1053 Budapest, Károlyi M. u. 16.
Tel.: 317-3062, 317-3611/208

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága:
Balázs Géza, Bencédy József,
Deme László (a szerkesztőbizottság elnöke),
Fábián Pál, Grétsy László, Kemény Gábor,
Maróti István

Lapunk kiadását

az Oktatási és
Kulturális Minisztérium,
valamint

a Nemzeti Kulturális Alap
segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)
ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: OPTICULT Bt.
Telefon: 330-7186, 06 20 473-4084

Nyomás: ETO Print Nyomdaipari Kft.

A magyar nyelv hete, valamint A Magyar Nyelv Múzeuma megnyitóján

Sátoraljaújhely – Széphalom, 2008. április 23.

A mai napon engedjék meg, hogy ne csak mint a Magyar Tudományos Akadémia, hanem – és elsősorban – a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, a TIT elnökeként szóljak Önökhöz.

Az 1841-ben Bugát Pál és akadémikus társai által alapított Társaságunk a kezdetektől fogva Széchenyi István gondolata szerint a nemzeti emelkedés lehetőségét segítő, magában hordozó tevékenységet folytat, ezért a TIT gondozza a magyar nyelv hete elnevezésű rendezvénysorozatot, hiszen a legfontosabb minden ismeretünk között az anyanyelv ismerete, helyes használata.

A XIX. század lankadatlan nyelvészeti fáradozásai értésünkre adják, hogy itt már egy kettős célnak nemzetpolitikai gondolat is megjelenik: egyfelől a kor szellemének megfelelő újítás – nyelvújítás – szándéka, másfelől a nemzeti karakterisztikum hangsúlyozása, a nyelvi hagyományok megőrzésének igénye. A nyelvújítási törekvések, amellét, hogy például megalkották a kor egyetemes tudományosságához illő magyar alapszavakat és származékaikat, egyúttal egy egész nemzetet akartak felemelni a kor színvonalára. Kazinczy mint a mozgalom vezetője nemcsak a társadalmi ismertségét igyekezett megteremteni tevékenységéhez, de a legmagasabb tudományos igényességgel dolgozott, ennek elismerése volt az Akadémia igazgatóságának 1830-as döntése, amellyel a Tudós Társaság tagjává lett, de már 1828-tól a Magyar Tudós Társaság ügyeit segítette.

Meg kell emlékezni arról, hogy Szily Kálmán – akadémiánk főtítkára – alapítja meg a Magyar Nyelvtudományi Társaságot, szerkeszti a Magyar Nyelv című folyóiratot, továbbá hogy Almási Balogh Pál akadémikus – Széchenyi és Kossuth orvosa – a magyar jogi szaknyelvet alakítja.

Mára Európa nagyobbik részében az államhatárok szinte teljes egészében eltűntek. A trianoni infarktus sebei részben gyógyultak. Ez különösen fontos egy olyan nemzeti, nyelvi-kulturális közösség számára, mint a miénk, hiszen nemzetünk egyharmada Magyarországon kívül él. Anyanyelvünk a magyar kultúrát, a nemzetet formáló erő volt történelmünk során, de hiszem azt, hogy a jövőben is az marad.

Korunkban a telekommunikációs forradalomnak fontos szerepe van. A műholdas csatornák a világmagyságot egészének biztosíthatják az anyanyelvi televíziós és rádiós adásokat, a világháló pedig a kommunikáció – és a nyelvápolás – új lehetőségeit teremti meg számunkra.

Hazánk európai uniós csatlakozásakor sokan féltették kultúránkat, nyelvünket. Ma már tudjuk, csak rajtunk áll,

hogy a magyar – az Unió egyik hivatalos nyelve –, valamint anyanyelvünknek tartalmat adó nemzeti kultúránk milyen ismertségnek, tekintélynek örvend.

És arra, hogy a kicsi is lehet nagy, jelentős, központi szerepet kapó, ha a benne élők olyan tartalommal, cselekményekkel töltik fel: Széphalom a példa, amely az amnesztia után új életet kezdő Kazinczy otthonává lett 1804-től 1831-ben bekövetkezett haláláig. De Széphalom – amely

1980-tól Sátoraljaújhely közigazgatási része – nemcsak Kazinczy otthona lett, hanem az egész nyelvújítási mozgalom is, így anyanyelvünknek – a modern magyar nyelvnek – is otthonává, „születési helyévé” lett ez a vidék.

Hogy Sátoraljaújhely soha nem feledkezett meg arról, hogy milyen események és személyek köthetők a vidékéhez, arra jó példa az 1902-ben megalapított városi Kazinczy-kör vagy a mai két megnyitó ünnepség, A Magyar Nyelv Múzeumának avatása.

Ne feledjük Kazinczy Ferenc kerekén kétszáz esztendővel ezelőtti, 1808-as – A magyar nyelv polgári nyelvvé emelése felől címen írt – művének gondolatát: „A hazai nyelv a nemzeti szeretet legszorosb kapcsa...”; ápoljuk – értékeinek megtartásával és megerősítve a szükséges újításokkal – anyanyelvünket, erőssé téve így a kapcsolatot, amely magyarságunkat adja.

Gyakran idézik azt, hogy „nyelvében él a nemzet”. Az MTA egykori főtítkárától, Arany Jánostól származik valószínűleg ez a mondas: „Félre kishitűek, nem veszett el, élni fog nyelvében, élni művészzel még soká a nemzet!” Igen, élni fog sokáig e nemzet! A

nemzetet alkotók, a magyar családok, az egyházak, amelyek a magyar kultúrára nevelik a jövő generációit, éltetik tovább a nemzetet. Így válik érthetővé a nyelvápoló civil szervezetek, a családok szerepe nemzeti öntudatunk, nemzeti önazonosságunk – Vörösmarty, Arany, Kosztolányi, Babits, Illyés nyelve, nyelvezete – átörökítésében, ápolásában, fenntartásában.

Beszélnék szépen anyanyelvünkön, de ne feledjük a magyar zenei szentháromság – Liszt, Bartók, Kodály – egyik tagjának szavait se! Kodály Zoltán mondta, hogy akkor kell két szóval kifejezni magunkat, ha egy kevés.

Köszönöm Sátoraljaújhely-Széphalom büszke polgárainak, hogy ápolják nyelvünket, múltunkat, mert tudják: *Sine praeteritis nulla futura*, azaz múlt nélkül nincs jövő. Ezen gondolathoz kapcsolódva köszönöm a mai ünnepi alkalom szervezőinek munkáját, az itt és most megjelentek figyelmét. A magyar nyelv hete rendezvénysorozatot ezenel megnyitom!

Vizi E. Szilveszter beszéde

2008. április 23-án Széphalomban Sólyom László köztársasági elnök, Ódor Ferenc, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közgyűlés elnöke, Vizi E. Szilveszter, az MTA és a TIT elnöke megnyitotta A Magyar Nyelv Múzeumát. A múzeumot köszöntötte Szamosvölgyi Péter, Sátoraljaújhely polgármestere, Kazinczy Ferenc, az író ükunokája, Sipos Lajos, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke, Péntek János, az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének elnöke, Halász Péter, a Honismereti Szövetség elnöke. Az ünnepségen tartották Szokolay Sándor Szavak című rapszodikus énekének ősbemutatóját. Az ünnepséghez kapcsolódó tudományos konferencián Kovács Dániel főolvaszt Grétsy László üdvözlését, Bíró Ferenc Kazinczy és a nyelvkérdés, Szathmári István A zempléni-abaúji régió és anyanyelvünk, Balázs Géza A magyar nyelv szimbólumai címmel tartott előadást. Már látogathatók az első alkalmi kiállítások: Kazinczy könyvtárának kincsei, Corvina-képek, Csete Ildikó: Ősi jelek, ómagyar szövegek kárpitokon. A köszöntőket, előadásokat – a tervek szerint – a Széphalom, a Kazinczy Társaság évkönyve közli. Most az Akadémia elnökének köszöntőjéből idézünk.

Felment – meneszt – kirúg

V. RAISZ RÓZSA

Egy szó jelentését mindenekelőtt fogalmi tartalma határozza meg, tehát a szó megjelöl, felidéz valamely fogalmat, emellett vannak a közlési funkcióban megnyilvánuló kísérő elemek: a szavak egy részében felidéződik valamely szemléletesség, értékelő, érzelmi elem, társadalmi rétegre utalás. Azonos (vagy csaknem azonos) fogalmat kifejező eltérő megnevezések (szinonimák) általában nem fogalmi tartalom szempontjából hordoznak figyelemre méltó többletet vagy eltérést, hanem az emocionális jelentés szempontjából. A jelentés érzelmi tartalma valamilyen értékelést hordoz, így az érzelmi tartalmat is hordozó szavakban ábrázoló és értékelő elem kapcsolódik össze: például a *kotyvaszt* ige nemcsak azt jelenti, hogy 'főz', hanem az is benne foglaltatik, hogy hanyagul, sebtében készíti el az ételt.

Az emocionális jelentés is változhat, s ez az egész társadalom értékelő magatartásának változását tükrözi: pozitív vagy negatív irányba tolódik el az emocionális tartalom.

A változás a túlzó kifejezéseket is érinteni szokta, idővel veszteneke erejükből. Ma már a *borzasztó*, *iszonyú*, *rettenetes*, *szörnyű* stb. szavakat mindennaposan, egészen apró kellemetlenségekre vonatkoztatva is használjuk.

A stílust a szinonimitás teszi lehetővé. A beszélő valamilyen stílushatást kíván elérni, a hallgató pedig valamilyen stílust tulajdonít a szövegnek. Ugyanazt a szöveget azonos vagy eltérő stílusértékűnek tarthatják a befogadók beállítottságuk, helyzetük, helyzetfelismerésük szerint.

Nézzük meg ezt most egy ige, különféle alakjain és szinonimáin.

„A *kirúg* igének 'elbocsát' értelemben vannak tehát semleges, bizalmas, sőt választékos szinonimái is.”

A magyar nyelv értelmező szótára a *kirúg* igekötős igére a 'rúgással kiüt, kiver' jelentésben ilyen példákat hoz: *A ló kirúgta a gyerek fogait – Kirúgta a pajtása szemét.* Tudjuk, hogy ez a szó-tár rendszeresen ad stílus-minősítést: a szó negyedik jelentésében (*átv; durva*)

minősítéssel így értelmezi az ige: Erőszakkal vagy büntetésképpen kiteszi, eltávolít valahonnan valakit. *Kirúgták a kocsmából, kirúgták az állásából.* Ez tehát metaforikus használat, igei metafora.

Az *elbocsát* szinonimáit rendezzük stilisztikai hatásszándék szempontjából: **választékos:** *elmozdít, felment; semleges, közzömbös:* *felmond neki, levált, leépit, elküld, eltávolít; bizalmas:* *szélnék ereszt, letesz, menezs, lapáttra tesz, kiteszi a szűrét, útlatput köt a talpára, csúszdára tesz; durva:* *kivág, kihajít, elcsap, kirúg.*

A *kirúg* igének 'elbocsát' értelemben vannak tehát semleges, bizalmas, sőt választékos szinonimái is.

Az Édes Anyanyelvünk 1993. évi 1. számában B. Lőrinczy Éva, az azóta elhunyt kiváló nyelvész, nyelvtörténész, az Új magyar tájszótár főszerkesztője a *kirúg* fenti jelentésben való elterjedését kemény szavakkal minősítette: „az egész társadalmi létünket elárasztó durvaság” megnyilvánulását látta benne. Tíz évvel később, 2003 áprilisában Kemény Gábor a bulvárlapok vastag betűs címeiben figyelt fel rá, s írt róla folyóiratunkban.

A 2005-ben megjelent, bővített, átdolgozott Nyelvművelő kézikönyvtár szerint is főként a bulvárlapok címadásában gyakori. Ma azonban már sok esetben nem ez a helyzet!

Néhány szövegrészlet a közelmúltból:

Elengedték [a vizsgálati fogságból], mert ha nem, tudták, hogy kirúgják az egyetemről.

(Kossuth rádió, 2007. február 8.)

A két rendőrt azonnal kirúgták.

(Tévéhíradó, 2007. május 21.)

Mindkét mondat egyébként tárgyilagos hangvételű híryanagban hangzott el. Egy televíziós kulturális műsorban 2007. szeptember 28-án a műsorvezető hét alkalommal használta a *kirúg* ige az Operaházban bekövetkező leépítésekről szólva, az Operaház igazgatója ezzel szemben a semleges *elbocsát* igével élt az intézmény „karcsúsításával” kapcsolatban rá váró feladatokról nyilatkozva.

A szónak ilyen értelemben való használata nem új fejlemény.

A következő szövegrészben adekvátan tarthatjuk a *kirúg* használatát. Bizonyára tudatos hatásszándék eredménye. 1936-ban írta Nagy Lajos a Budapest nagykováház című elbeszélésében:

Dolgozzanak! Hiszen nem lehet rendes cselédet kapni. Én minden héten kirúgok egyet, s ne adj Isten, hogy megfelelőt kapjak. – Hogyan, hogy kirúgod? Nem is mondasz fel nekik? – Nem.

Az idézetből kitűnik a *kirúg* igeének ez a jelentése: 'durván, az emberies szokásoknak és törvényeknek nem megfelelően távolít el állásából'.

A Magyar Nemzet 2007. március 10-i számában Roberto Ruspanti, az Udinei Tudományegyetem magyar nyelv és irodalom tanszékének professzora, Petőfi és Ady fordítója nyilatkozott a magyar kultúra védelmében, a következőképpen: „Először is azt tapasztaltam, hogy közvetlen környezetemben az ismerőseimet, tanárokat, irodalomtörténészeket, levéltárosokat, könyvtárosokat, egyszóval közalkalmazottakat, akikkel folyamatos kapcsolatban vagyok, minden magyarázat nélkül kirúgták munkahelyükről. Azért használom ezt a csúnya szót, mert ez fejezi ki legjobban az eljárást.

A magyar kultúra olasz barátja tehát érzékeli a *kirúg* igeének stílárius milyenségét, „csúnya szó”-nak minősíti, de itt helyénvalónak tartja használatát, a méltatlan eljárást minősíti vele, s egyben saját indulatát is kifejezi.

Ugyanennek a napilapnak 2007. február 10-i számában jelent meg egy interjú Herskó Jánossal, a kiváló, 1970 óta Svédországban élő magyar filmrendezővel. Nem tarthatjuk a helyzethez és a megkérdézett személyiséghez illőnek, helyénvalónak a következő módon való kérdésfeltevést az újságírónak, mivel nincs megfelelő összhangban a hatásszándék és a létrejövő stílushatás:

– Az ötvenes évek elején már tanított a főiskolán, sikerei voltak. Miért rúgták ki mégis?

Kérdés, hogy ez az igei metafora elvesztette-e agresszív jellegét, átlényegült-e az átlagos, esetleg semleges szférába? Vagy ennek a folyamatnak a jeleit láthatjuk már az idézett – és nem idézett, de tömegesen meglevő – példákban, melyeket az interneten minden érdeklődő megtekinthet.

Az erős indulattól fűtött vagy éppen önironikus szövegekben nem új a *kirúg* igeének ilyen metaforikus használata. Újdonság viszont a tárgyilagos, nyugodt hangú szövegekben való megjelenése. Vajon – gyakorisága ellenére – múló divatjelenségnek tarthatjuk-e, vagy megindult egy olyan fókú jelentés-átalakítás útján, amely feledteti eredeti durvaságát, s differenciálatlan használatává válva „átlagos”, semleges értékűvé válik?

Öröndetes és hasznos volna, ha a magyar társadalom viselkedéskultúrája a polgári értékek irányába lépne, ebbe a nyelvi kultúrát is beleértve, tehát e szó és más agresszív és durva szavak használatát (a „mosdatlan beszéd”-et) tekintve örülhetnénk, ha megmaradnának az indulatos, esetleg bizalmas közlések szavaként, megfelelő szituációban és nézőpontban. A helyénvalóságnak, az illőségnek a beszédhelyzetben mérlegelhető, értékelhető voltát kell tehát az értékelésben és a minősítésben figyelembe venni.

Az írásbeliség változásai

M
I
É
R
T
É
R
D
E
K
E
S
?

A kézírás a múlté?

Vajon ír-e még kézzel naplót valaki? Irodalmi vagy egyéni? És mi a helyzet a lányok emlékkönyvével? Megvan-e még a nagymamáé, az édesanyáé? És mi újság van Erdélyben, ahol nemrég még a fiúknak is volt emlékkönyvük? Fennmarad-e a közhelyes-édeskés emlékkönyvlíra?

És ki ír még kézzel levelet?

És meg fog-e szünni a posta, az egyik legnagyobb munkáltató? Hiszen ha egyszer majd mindenki „géppel” (számítógéppel) ír levelet, akkor szükség lesz-e a postás bácsira?

Egyáltalán: születik-e kézzel írt vers?

Mi lesz a kézírással? Hallom, hogy az egyik iskolában egy gyereket föl kellett menteni a kézírás alól, mert már csak számítógépen tud írni... És azt is hallom az egyik tudományos intézetben, hogy minek tanítani a gyermekeknek a helyesírást, amikor már számítógépen tanulnak meg írni, s a gép automatikusan javítja a helyesírásukat? És ha eltűnik a kézírás, vajon eltűnik a diszgráfia is?

Olvasom egy filológustól, hogy eltűnik a kézirat. Lassacskán nem lesznek hagyományos kéziratok, nem lesz első példány. Természetesen születnek művek, de a javítások, a változtatások eltűnnek, csak a végleges vagy a véglegesnek szánt munka marad meg. És elmúlik a filológusok öröme: böngészgetés egy kéziraton.

A régi és egy új írásbeliség között vagyunk. Valami nagyon, visszavonhatatlanul eltűnik.

Mi lesz a Gutenberg-galaxisal, mi követi a hagyományos írásbeliséget? A kérdést már maga McLuhan, a Gutenberg-galaxis tudományos leírója föltette, nem vagyunk híján a megalapozott és a megalapozatlan jóslatoknak, sőt a lehetőségeket megfogalmazó tudományos válaszoknak sem. Leginkább mégis a publicisztika, ritkán a közbeszéd területe ez, s a legkevésbé sem mondhatjuk el, hogy rendszeres tudományos háttérrel állna a rendelkezésünkre.

Tudományos alapok?

Ennek egyik oka a téma eleve sokoldalú volta. Alapvetően kommunikációelméleti kérdéssről van szó, de vajon van-e ma Magyarországon rendszeres kommunikációelméleti kutatás? A kommunikációelméletet sok kérdésben magába olvasztja a nyelvtudomány. De a nyelvtudomány – bár nagyon sok kapcsolata van beszéd és írás kérdéseivel – mégsem „a” kommunikációelmélet, sőt az elméleti nyelvészek ódzkodnak is a kommunikációelméleti kérdésektől. Éppen elég a nyelv „maga”.

A szemiotikának is lehetne mondanivalója e tárgyban, de ma nem divatos a szemiotikára hivatkozni (s e tudományágnak sincs tudományos intézménye, hacsak a szerény Magyar Szemiotikai Társaságra nem gondolok). A témának filozófiai vonatkozása is lehetséges: hiszen a kommunikációs technológiák megváltozása gondolkodásbeli változásokhoz vezet.

Kommunikációs technikák

A kommunikációs technikák történeti sorrendje: az elsődleges és egyedüli szóbeliség, vagyis az írásbeliség előtti kor (tény, hogy ehhez képest az összes többi mákszemnyi, vagyis az újabb és újabb információs korszakok egyre jobban rövidülnek), az írásbeliség kora, amelynek nagyobbik része a kézírás, és csak kisebbik része a valóban forradalmi változást hozó „sokszorosított”, nyomtatott írásbeliség, az a bizonyos Gutenberg-galaxis.

Azután a 19. század legvégén, a 20. században kiteljesedő harmadik nagy korszakban felbukkan az ún. másodlagos szóbeliség, vagyis a technikai eszközök (gramofon, rádió stb.) által közvetített szó. Az élőszó továbbítása hozzájárult az írásbeliség visszaszorulásához. A másodlagos szóbeliség által visszaszorított írásbeliség azonban most visszatérőben van a másodlagos írásbeliségben: az internetes (illetve sms-es) szövegelésben.

BALÁZS GÉZA

Ne feledjük, hogy a nyelv egyetlen létforma – legfőljebb több technológia, de a technológiák mindig hatnak, visszahatnak a nyelvre. Egy újabb kor technikája rendszerint ráépül az azt megelőzőre, mintegy „megszüntetve megőrzi” azt. A technológiaváltások tehát tartalmaznak valamit a múltból. Érdekes lenne ezt a gondolatot végigvinni: vajon miként csúsznak egybe a technikák, és ennek következtében miként keverednek a gondolkodási formák, mechanizmusok. Egyfajta továbbélésről, átfejlődésről, átcspársról van szó.

Új beszélnyelviség?

David Crystal A nyelv enciklopédiája című munkájában tárgyalja az új nyelvi jelenséget, *netspeak*-ről beszél; az egyes technológiák nyelvi vonatkozásait is bemutatja, de nem látatja egységben a jelenségeket. Az informatika hatására formálódó új nyelvi létmód (másodlagos írásbeliség és szóbeliség) ideiglenes összefoglaló elnevezése: új beszélnyelviség. Crystalt kiegészítve így látom: az új beszélnyelviség magában foglalja a másodlagos szóbeliséget és a másodlagos írásbeliséget. Informatikai alapú, számítógépek, internet vagy mobilkommunikáció által közvetített írásbeli vagy szóbeli kommunikáció, amelyre jellemző az átmenetiség: beszédközeli (szlenges), képeket is használó írás- és közlésmód, az élőbeszédhez közelítő, de azzal nem azonos beszéd-szintetizálás. A számítógépek segítségével történő, napról napra fejlődő kommunikáció az új beszélnyelviséget formálja. Egyes elemzők szerint az informatikai eszközökkel létrejövő új beszélnyelviség egyre több funkciót vesz át a valódi élőbeszéd-től, sok helyen annak helyébe lép. Az új beszélnyelviség nyelvtana sajátos, sokszor meglehetősen.

Balázs Géza

A másodlagos írásbeliség

A hagyományos írásbeliség technikai körülményei: a toll és a papír (korábbi eszközök, pl. a palavessző és a palatábla, illetve egyéb helyettesítő eszközök, pl. a házak fala, az ablak párák vagy koszos üvege, vagy a tenger homokja). Mind-egyikben az a közös, hogy az írást az emberi kéz rajzolja. A másodlagos írásbeliség új nyelvi létmód. A másodlagos írásbeliségben megjelenik a technika. Ide tartozik az írógép és ennek folyománya, a gépirás; illetve az informatikai korszak számítógépes írásmódja (számítógép és szövegszerkesztő program segítségével, valamint a csvegócsatornákon alkalmazott írásbeli „beszédmód”) és a mobiltelefonon küldhető írásos üzenetváltás (sms – Short Message Service). A másodlagos írásbeliségben tehát a technikai eszköz közbeiktatása, az eszköz adta újabb írásbefolyásoló tényezők (korlátozott vagy korlátlan javítás, betű- és szövegáthelyezés, valamint a szinte korlátlan terjesztési, továbbítási lehetőség) bukkann fel új, a kommunikációs teret alapvetően meghatározó tényezőként. A másodlagos írásbeliségben változatos írástechnikák és tipográfiai megoldások gyakorolhatók, sőt a legújabb eszközök talán újra lehetővé teszik a kézzel való írást is a számítógépen. Ezzel a másodlagos írásbeliség részben visszatér az „elsődleges” írásbeliséghez. A másodlagos írásbeliséget az írásmódok, stílusok, szövegtípusok változatossága, gazdagsága jellemzi. A számítógépes másodlagos írásbeliséget számos nyelvi technológia (pl. helyesírás-ellenőrző program) támogatja. Szűkebb értelemben a másodlagos írásbeliségen az élő, beszélt nyelvhez közelítő (szlenges) írásbeliséget értjük.

Kísérletek folynak az élőbeszédnek közvetlenül számítógéppel történő lejegyzésére, de ez már a „harmadik írásbeliség” lesz.

Tessék választani!

Eltérések a két mérvadó helyesírási szótár állománya között

Lapunk 2007/3. számában Dede Éva már tárgyalta a Magyar helyesírási szótár és az Osiris-féle Helyesírás eltéréseit. En egy tollbamondással folytatnam a felvetett témát:

„Épp a nyári napéjgyenlőség idején tettünk kirándulást Pécsre. Szombaton megnéztük a *Zsolnay-porcelánokat* és *Kisfaludi Strobl* szobrait, ebédre *Újházy-tyúklevest* ettünk, este pedig *Sztravinszkijt* hallgattunk. Velünk tartottak *sydneyi* és *berkeleyi* hallgatók is – egyikük *dziudzsicu*-tanfolyamra járt, másikuk nemrég írta meg a *matematika írásbelit* –, de érkeztek páran *Phnom Penh-ből* és *Mumbaiból* is. Megismerkedtünk *Hermannal*, aki *Észak-Rajna-Vesztfáliából* jött hazánkba, és a *design*, az *alkotó művészet* érdekli – időnként a *magyar-német szótár* is előkerült. A másnapi kirándulás során láthattunk *éti csigát*, illetve *meztelen csigát* egyaránt, a szelídnek ismert *házi nyulak élethalálharcot* vívtak a salátáért, a fejünk fölött pedig *feketerigók* és *házigalambok* köröztek (*barnamedvétől*, *keresztes póktól* nem kellett tartanunk). Az elkövetkező előadásokat egy *házi* segítséggel követhettük: az *állítóke-képzéstől* *Edward királyon* és *Erasmuson* át *Nabukodonozorig* sok minden szóba került *bissau-guineai*, *száúd-arábiai*, *Keleti-Sierra Madre-i* és *Antigua* és *barbudai* kollégáink jóvoltából: a kedvünkért egy *Európai Unió-beli főépítésvezetővel* és egy *béke-világítanási küldöttel* is *on-line* kapcsolatba léptek, az *Interneten* pedig a *knesszet* nevezetességeit tekinthettük meg. Egy *Szent János kórház* és *rendelőintézeti* orvostól a *HIV-vírusról* és a *házipatikából* kevésbé ismert *pszichotróp* szerekről hallgattunk, egy nyelvésztől pedig megtudtuk, hogy Algír *Ed-Dzáirként* hangzik arabul. *Pest közeli közlekedéstörténész* barátunk szá-

„ha cigánygyerekek potyognak az égből, akkor is haza kellett jutnia időre kis hűgával együtt az országgyűlési képviselő-választás miatt”

mára *testreszabott* témáról, a *Potyomkin cirkálóról* beszélt, de ha *cigánygyerekek* potyognak az égből, akkor is haza kellett jutnia időre *kis hűgával* együtt az *országgyűlési képviselő-választás* miatt.”

Aki a fenti szöveget a Magyar helyesírási szótárból akarná javítani, hibátlan eredményre jutna. Aki viszont az Osiris-féle Helyesírást venné alapul, az nem kevesebb, mint ötven hibát számolhatna össze. Lássuk, mi lenne szerinte a helyes megoldás:

„Épp a nyári nap-éj egyenlőség idején tettünk kirándulást Pécsre. Szombaton megnéztük a *Zsolnay porcelánokat* és *Kisfaludi Strobl* szobrait, ebédre *Újházy-tyúklevest* ettünk, este pedig *Stravinskyt* hallgattunk. Velünk tartottak *sydney-i* és *berkeley-i* hallgatók is – egyikük *dziudzsucutanfolyamra* járt, másikuk nemrég írta meg a *matematikaírásbelit* –, de érkeztek páran *Phnompenből* és *Bombayból* is. Megismerkedtünk *Hermann-nal*, aki *Észak-Rajna-Vesztfáliából* jött hazánkba, és a *dizájn*, az *alkotóművészet* érdekli – időnként a *magyar-német szótár* is előkerült. A másnapi kirándulás során láthattunk *éticsigát*, illetve *meztelencsigát* egyaránt, a szelídnek ismert *házi nyulak élet-halál harcot* vívtak a salátáért, a fejünk fölött pedig *fekete rigók* és *házi galambok* köröztek (*barna medvétől*, *keresztespóktól* nem kellett tartanunk). Az elkövetkező előadásokat egy *házi mozi* segítséggel követhettük: az *állítókeképzéstől* *Eduárd királyon* és *Erasmuson* át *Nabú-kudurri-uszurig* sok minden szóba került *Bissau-guineai*, *Száúd-arábiai*, *keleti-Sierra Madre-i* és *Antigua* és *Barbuda-i* kollégáink jóvoltából: a kedvünkért egy *európai unió's fő-építésvezetővel* és egy *békevilágítanási küldöttel* is *online* kapcsolatba léptek, az *interneten* pedig a *Knész* nevezetességeit tekinthettük meg. Egy *Szent János kórház* és *rendelőintézeti* orvostól a *HIV vírusról*

és a *házi patikából* kevésbé ismert *pszichotróp* szerekről hallgattunk, egy nyelvésztől pedig megtudtuk, hogy Algír *ed-Dzáirként* hangzik arabul. *Pest-közeli közlekedéstörténész* barátunk számára *testre szabott* témáról, a *Patyomkin cirkálóról* beszélt, de ha *cigánygyerekek* potyognak az égből, akkor is haza kellett jutnia időre *kishűgával* együtt az *országgyűlésiképviselő-választás* miatt.”

A megjelölt ötven különbség csak kis hányada a két szótár között fellelhető összes eltérésnek – az MHSz. egytizedének áttekintésén alapuló becslésem szerint legalább kétszázra tehető a más formában javasolt alakok száma.

A fentiek közül megítélésem szerint hozzávetőleg egy tucatot tesznek ki azok az alakok, amelyeknél nem lehet egyértelműen állást foglalni: például az írásmód a lexikális jelentés vagy a tagok közti viszony különböző értelmezésétől függ, vagy csak szubjektíven indokolható a döntés a hagyományosan meghonosodott és a korszerű átírású, ill. újragondolt írásmódú alak között (ezek közé sorolhatók a *napéjgyenlőség*, *élethalálharc*, *házi*, *házi*, *házipatika*, *kis hűg*, *design*, *knész*, *Észak-Rajna-Vesztfália*, *Erasmus*, *Nabukodonozor*, *Potyomkin cirkáló* alakok, illetve esetleg a *dziudzsicu*, *Edward király*, *testreszabott* és a szó-lásbeli *cigánygyerekek* is). A továbbiak közül öt-hat esetben látom védhetőnek az MHSz. javaslatát (konkrétan a *béke-világítanási*, *Kisfaludi Strobl*, *bissau-guineai*, *száúd-arábiai*, *Keleti-Sierra Madre-i* és esetleg a *Mumbai* esetén), a fennmaradó legalább harminc eltérésnél viszont az OH. által javasolt megoldás támasztható inkább alá a szabályzat vagy más helyesírási szakmunkák (a keleti nevek, a cirill betűs nyelvek neveinek vagy az állatnevek helyesírása) alapján.

E gyűjteménynek több célja van: egyrészt a tájékoztatás, ismeretterjesztés a kellemetlen meglepetések, bosszúságok, parttalan viták elkerülése végett, másrészt a jóhiszemű korrek-torok, helyesírási versenyzők, vizsgázó diákok tisztázása a helytelen írásmód vádja alól (amennyiben a másik kiadvány épp az általuk használt alakot írja elő), harmadrészt pedig elő-segítheti, hogy a két mérvadó kötet összehangolásával létrejő-jön az az egység és egyértelműség, amit a helyesírás az elmúlt közel kétszáz évben szolgálni kívánt.

Az internet lehetőséget ad rá, hogy az eddig felmerült ese-tekhez bárki hozzáférjen, sőt az újabb technika révén már ma-ga az olvasó is bővítheti, fejlesztheti a listát az általa felfedezett további példákkal. A magyar Wikipédia egyik szócikke jegy-zékbe szedte az eltérő javaslatokat a szótárak eddig ismert hi-báival egyetemben, valamint megpróbált állást foglalni leg-alább azokban az esetekben, amelyekben ez egy-egy adott szá-bálypont vagy forrás alapján objektíven megtehető, illetve megadni az egyes megoldások melletti érveket. Szabadon szer-keszthető internetes lexikon lévén minden új olvasó és szer-kesztő előtt nyitva áll regisztrációval vagy anélkül, csak egyet-len dolog fontos: a megalapozott indoklás, illetve az ellenőriz-hetőség (ideértve a nyomtatott vagy internetes források tételes hivatkozását). A szócikk a lexikon honlapján (<http://hu.wikipedia.org/>) „A Magyar helyesírási szótár és az Osiris-féle Helyesírás eltéréseinek listája” címet megadva lelhető fel (a címre rákeresve a Google is megtalálja), de a könnyebb-ség kedvéért a <http://tinyurl.com/24hfa3> átirányításról is elérhető.

Bízom benne, hogy ha ez a gyűjtemény kiteljesedik és ki-forrja magát (akár a kedves Olvasó hozzájárulása révén), a meglévő helyesírási szótárak hasznos függeléke lesz, s egy új, összehangolt kiadvány születéséhez járulhat majd hozzá.

Szegi Ádám

Nem kötelező redundancia a magyar nyelvtanban

Előző cikkemben már foglalkoztam a grammatikai pleonazmusokkal (ÉA 2008/2. 9). Akkor a magyar nyelv grammatikájában megfigyelhető úgynevezett kötelező, a nyelvi rendszer, illetve a nyelvi norma által szabályozott redundáns jelenségeket gyűjtöttem egy csokorba.

Mostani cikkemben a nem kötelező, a mondanivaló nyomatékosítását, a kifejezés expresszivitását szolgáló, stilisztikai szerepű grammatikai pleonazmusokkal foglalkozom, és elsősorban azt vizsgálom, mely esetekben számít (stilisztikai) „vétség”-nek, grammatikai vagy nyelvhelyességi hibának az elemhalmozás.

1. Tautologikus ragisméltódések

Főként a népies, bizalmas nyelvhasználatban szerepel a kettős tárgyraggal ellátott *eztet*, *aztat* mutató névmási alak, amely akár megháromszorozva is előfordulhat: *eztetet*, *aztatat*. Ugyanígy, a tárgyrag ismétlésével alakult ki az *ötet* személyes névmási forma. Noha ezeket a formákat 100–150 évvel ezelőtt még legnagyobb költőink is használták, a mai gondos nyelvhasználatban bántó hibáknak tekintjük őket.

Előfordul, hogy a többletmorféma jelentése többé-kevésbé elhomályosul és átértékelődik, mintegy a fő részévé válik (pl. *rubint*, *tulipánt*, *pergament*, *szappant*, *csalánt*, *csombort*, *kombinét*). Ezekben az esetekben vélhetően a pleonasztikus tárgyesetből (pl. *rubin-t-ot*, *tulipán-t-ot*) tévesen visszakövetkeztetett alanyesettel kell számolnunk.

A határozóragok nem járulhatnak úgy a személyes névmásokhoz, mint a többi névszóhoz, nincs pl. **éntől*, **evel*, **ónél*. Ehelyett a megfelelő személyjeles határozóragok illeszkedtek be a személyes névmások alakrendszerébe, pl. *tőlem*, *veled*, *nála*. Közöttük is előfordulnak ragisméltéses alakok, amelyek közül a *tőlemtől*, *tőledtől* stb. alakok nyelvhelyességi szempontból helytelen minősítést kapnak a mai normatív nyelvhasználatban (a *nálamnál*, *náladnál*, *nálánál* stb. alakokat ellenben hasonló határozói szerepben – középfokú melléknév mellett – ma is elfogadjuk, pl. *Nincs nálánál külön ember!*)

2. Tautologikus jelisméltódések

A dupla többes szám alapján – elvben – kifogásolható (logikailag helytelen) néhány idegen eredetű alakulat is, pl. *médiák*, *fóliák*, ugyanis az átadó (latin) nyelvben a *media*, *folia* eleve többes számú főnevek (egyes számuk: *medium* 'eszköz, közvetítő, közjó, közvagyon', *folium* 'levél, lap'). A latinul nem tudó magyar anyanyelvű beszélő a *media* szót azért tekinti egyes számúnak, mert nincs a végén a többes szám kötelező jele, a *-k*. Az eredetileg többes számban lévő latin eredetű főnevek újabb többesjellel való ellátása tehát a nyelvi rendszer logikájából következik. A *médiák* helyett javasolt *mediumok* alak egyébként is félreértés forrása lehet, hiszen a *medium*-nak már régóta kialakult, megszilárdult jelentése van a magyarban: 'olyan személy, aki túlvilági üzeneteket közvetít'.

A *kell* igének a kijelentő mód, múlt idő, egyes szám 3. személyű szabályos *kellert* formája mellett gyakran találkozunk népies ízű, jelisméltést tartalmazó változatával, a *kelletett* formával.

3. A határozói funkció ismétlődése

Előfordulhat, hogy ugyanazt a viszonyjelentést tömorfémával és toldalékmorfémával is ki lehet fejezni, ilyen például az állapothatározói viszonyt jelölő, határozóvá tevő *mint* és a *-ként* viszonyrag, pl. *mint tanár* (analitikus szerkesztésmód), illetve *tanárként* (szintetikus szerkesztésmód). Mivel a két forma tulajdonképpen egyenlő értékű, használatuk szinte meg-

egyeznek, ezért időnként abba a hibába esünk, hogy kétszeresen, a *mint*-tel és a *-ként* raggal is jelöljük az állapothatározói funkciót, pl. *Mint tanárként dolgoztam évekig*. Az efféle tautologikus szerkesztés természetesen súlyos hibának tekintendő.

A középfokú melléknév *-nál*, *-nél* ragos hasonló határozói mondatrészt vagy *mint* kötőszóval bevezetett hasonló határozói mellékmondatot kíván maga mellé kötelező vonzatként, pl. *A Duna hosszabb a Tiszánál* vagy *A Duna hosszabb, mint a Tisza*. A két szerkesztés azonos értékű, de mivel használatuk szigorúan vagylagos, a hasonló határozó kettős jelölése indokolatlan és nyelvhelyességi szempontból hibás, pl. *Egy jó állapotú Trabant nem ér többet, mint harmincezernél*.

Nyelvhelyességi hibának számít az is, ha a dativusi funkcióban szereplő *részére*, *számára* névutókat a *-nak*, *-nek* dativusragos névszók után használjuk. Ilyenkor vagy a névutó felesleges, vagy ha a névutót használjuk, akkor a *-nak*, *-nek* rag szűkségtelen, pl. *A klubnak a részére folyóiratokat is rendeltem* (helyesen: *a klubnak* vagy *a klub részére*).

4. Igekötőhalmozás

Az igekötő duplázása idegen eredetű igekötős igék esetében fordul elő. A kettős igekötőhasználat elvben kifogásolható (logikailag helytelen), ugyanakkor érthető: az idegen igekötő – jelentésének bizonytalan ismerete miatt – keveredik a rokon értelmű magyar igekötős megfelelővel, pl. *beinvestál* (*investál* × *befektet*), *beinstallál* (*installál* × *beiktat*), *kiexportál* (*exportál* × *ki-visz*), *ledegradál* (*degradál* × *lefokoz*). Mivel az idegen eredetű szó belső szerkezetének elhomályosulása az átvevő nyelvben természetesnek tekinthető, a latin igekötős igéknek újabb, magyar igekötővel való ellátása inkább műveltségbeli, mint nyelvtani hibának minősíthető.

5. Névelőisméltódés

Gyakran fordul elő ilyesmi akkor, ha a mondatban egy névelős tulajdonnév (pl. cím) elé névelő kívánkozik, pl. **Megvettem az A Karamazov testvéreket* → *Megvettem ø A Karamazov testvéreket*. Ha tehát a magyar könyv-, napilap- vagy folyóiratcímnek van névelője (pl. *Az Est*, *A Nap*, *Az Újság*, *A Munka*), az a helyes, ha kerüljük a tautologikus névelőhasználatot, tehát az **Azt írta az Az Est, hogy ...* helyett az *Azt írta Az Est, hogy ...* változatot használjuk.

Az idegen nyelvű címekben azonban – a nyelvművelő irodalom állásfoglalása szerint – helyesebb változatlanul meghagyni a címbeli (idegen) névelőt, s bátran kitenni eléje a magunk mondatbeli névelőjét, pl. *Olvastam a L'Humanitéban, a The Timesban, a The Guardianben, a Le Figaróban, a Die Zeitben*. Ha nem így járunk el, megcsonkítjuk az eredeti címet, ez pedig hibának számít.

Ha azonban az idegen szó nem cím, hanem valaminek (pl. egy együttesnek) a neve, pl. *The Beatles*, *The Rolling Stones*, *The Royal Shakespeare Company*, megszokottabbnak tűnik az idegen névelő elhagyása a mondatban, pl. *A Beatles ma is nagyon népszerű*.

6. Kötőszóisméltódés

Gyakori pongyolaság az ellentétes kötőszók halmozása, pl. *de azonban, de viszont, de ugyanakkor, ennek következtében tehát*. Pl. *Pétert is meghívtuk a buliba, de azonban nem jött el*. Ezek a halmozott formák általában nem jelentenek többet, mint alkotóelemeik külön-külön, ezért használatuk indokolatlan.

H. Varga Márta

Emberek milliói tanulnak angolul. Miért? Mert ma ez a legfontosabb nemzetközi nyelv a világon. Ezt támasztják alá a következő tények is: jöllehet az angol csak egy a világ több mint 2700 nyelve közül, ma körülbelül egymilliárd ember beszéli, ami a világ népességének 20 százaléka; az angol 400 millió ember anyanyelve, 600 millió ember számára pedig második vagy idegen nyelv; az angolul tanuló kínaiak száma nagyobb, mint az USA össznépességének a száma; a világ számítógépeiben tárolt információk 80 százaléka angol nyelvű; a telefaxok és elektronikus levelek 75 százaléka angolul íródik; az európai vállalatok felében az angol a kommunikáció nyelve. Elmondhatjuk, hogy ma az angoltanítás a hozzátartozó egyéb tevékenységekkel együtt a tíz legnagyobb brit iparág egyike, amely emberek millióinak ad munkát!

De milyen nyelv is az angol, s vajon jellemzői alkalmassá teszik-e a globális világnyelv szerepének betöltésére? Az angol, ahogy George Orwell mondja: „kölcsonzó nyelv”. Talán ezért is tartalmaz több mint ötszáz ezer szót az Oxford Angol Szótár (összehasonlításképpen: a német nyelv szókincsét mintegy kétszáz ezresre, a franciáét körülbelül száz ezresre becsülik). Ennek a hatalmas angol szókincsnek a 80 százaléka más nyelvekből származik. Meg is kapja gyakran az angol, hogy „keveréknyelv”. Valójában azonban minden nyelv keveréknyelv, a latinban számos görög, a franciában igen sok latin eredetű elemet találunk, s a finnugor törszavak mellett a mai magyar szókincs egy igen jelentős részét is (csaknem a 20 százalékát) szláv, török és német eredetű szavak alkotják. A szavak kombinációjának lehetősége ugyanakkor szinte végtelen: a kevés elemet a nyelv a „gondolkodás sakktabláján” ide-oda tologatja. Ez különösen az ige-határozószó kapcsolatoknál mutatkozik meg. Az alapige sokszor teljesen elvész összetételeiben, melyeket külön-külön, új szavakként kell megjegyezni. Mindehhez hozzájön még az angol nyelv poliszemantikus jellege, amin azt kell érteni, hogy egy szónak több jelentése is van.

**„Melyik a legelterjedtebb nyelv a világon?”
„A tört angol.”**

A több szótagú szavak végét előszeretettel vágja le az angol, s a hosszú szavakat is egyre jobban kiszorítják a röviddek és a köznapiak. Aki gyakran használ több szótagú szavakat, amelyeket az angol „szótárszavaknak” nevez, arra könnyen rásütik a konzervativizmus és tudáskosság, a „tojásfejűség” bélyegét. Más a helyzet azonban a tengerentúlon. Az amerikai angol gyakran használ hosszabb kifejezéseket, hogy egyes dolgok fontosságát felnagyítsa. Az amerikaiak hajlamosak a nagyotmondásra. Úgy vélik, minél hosszabb egy szó, annál több tartalmat hordoz. Ez a jelenség különösen a divat- és reklámparban gyakori.

És ezzel elérkeztünk az angol nyelv egy újabb jellemzőjéhez, a policentrikussághoz, ami azt jelenti, hogy az angol több helyi változatban is létezik. Köztudott, hogy van például ausztrál angol, ír angol, dél-afrikai angol, brit és amerikai angol. Ugyanakkor a közhiedelemmel ellentétben a művelt írott brit angol és a művelt írott amerikai angol nem különbözik egymástól jelentős mértékben. A helyesírási és a grammatikai különbségek nem számottevőek, a szókincsbeli eltérések pedig csak ritkán okoznak komoly megértési problémát. Említést kell tenni viszont a szleng (főként az amerikai szleng) szókincséről, hiszen ennek legalább alapfokú ismerete szükséges ahhoz, hogy megértsük a mai angol filmek, sajtótermékek és könyvek nyelvét. Abban, hogy a két nagy nyelvi változat egyre közelebb kerül egymáshoz, nagy szerepe van az elektronikus

médiának. Mindezeket összegezve: tény, hogy a világnyelveket összehasonlítva az angol nyelvet a legnehezebb megérteni.

De mi a helyzet a latinnal? Miért nem a latin vált a mai angolhoz hasonló globális világnyelvvé? Egyáltalán: fontos-e, és vajon miért fontos a latin, amely a Vatikán államban a mai napig államnyelv, és 1844-ig Magyarországon is hivatalos nyelv volt?

Ha a latin nyelvnek a mai életünkben betöltött szerepét vizsgáljuk, akkor azt találjuk, hogy a latin ismerete még mindig számos területen fontos. Bizonyos szintű latintudás szükséges egyes szakmák/hivatások (például jogi, orvosi, levéltárosi, papi) betöltéséhez, a történelem és a régi korok irodalmának tanulmányozásához, a zenei szakszókincs, a latin énekek, a latin nyelvű iratok, feliratok, szállóigék és bölcsességek megértéséhez. De segít a latin más európai nyelvek tanulásában is a latin szakszókincs és a számos latinnal párhuzamos vagy azt utánozó nyelvtani szerkezet miatt. Meg aztán majdnem minden nyelvben vannak latin eredetű szavak, különösen sok van belőlük a latin „leánynyelveiben” és az angolban.

A latin fontosságát hangsúlyozó érvekkel szemben ellenérvek is megfogalmazhatók. Ezek a következők: ahhoz, hogy egy ügyvéd tudja, mi az a *corpus juris*, vagy hogy egy orvos megértse a *reflux oesophagitis* kifejezést, nincs szükség bonyolult latin alak- és mondattani ismeretekre. A klasszikus kultúra megismeréséhez is jobb támogatást nyújthat egy jól összeállított átfogó kézikönyv, mint latin nyelvtani szabályok, táblázatok és példamondatok hosszas magolása. Bár időről időre fellángolnak a latin kötelező oktatását szenvedélyesen követelők és az azt ellenzők közötti viták, a latin holt nyelv, és az is marad, ezen az sem változtat, hogy napjainkban is jelennek meg latin nyelvű újságok, s hogy Finnországban még latin nyelvű rádióadás is van.

A Róma fénykorában nagy területen beszélt és az írásos emlékek tanúsága szerint egységes latin nyelv életében a birodalom bukása jelentette a döntő fordulatot. A latin fokozatos térszűkítése hosszú és összetett folyamat volt, de az kétségtelen, hogy ebben meghatározó szerepet játszott a reformáció. Hamvas Béla így ír erről: „[...] a reformáció [...] nemzetiségi mozgalom volt, amelynek legfontosabb vívmánya a nemzetek fölötti, egyetemes nyelv eltörlése, és annak népi nyelvekkel való helyettesítése. Ezzel a népek között levő univerzális kommunikáció lehetősége megszűnt. Nemcsak azért, mert a nemzeti nyelveket más országokban élő emberek nem értették, hanem főként azért, mert egyetemes fogalmak nemzeti nyelveken nem voltak kifejezhetők. A latin szerepe főként nem az volt, hogy a népeket gyakorlatilag összekapcsolta, hanem hogy a népi nyelveken kimondhatatlan univerzális fogalmak jegyében kapcsolta össze. A latin nyelv a középkorban az egyetemes emberi kommunikáció feladatát teljesítette.”

Ahogy a latin térszűkítését két nagy hatású történelmi folyamat idézte elő, az angol térnyerése is két fontos történelmi folyamatnak köszönhető. Az első a brit gyarmatbirodalom kiépülése, a második az USA gazdasági és katonai szuperhatalommá válása. Persze az angol meg is fizeti a globális világnyelvvé válás árát: mindenki a saját szája íze szerint alakítja-torzítja. Lomb Kató írja egy helyütt: „Azért néha eltöpreng az azon: mit gondolhat magában a született angol, amikor – mondjuk – norvég és jugoszláv kollégája az ő számára alig, egy más számára viszont igen jól érthető angolsággal vitatkozik egy-egy tudományos tételen. Melyik a legelterjedtebb nyelv a világon? – kérdezik sokszor tőlem. – A tört angol – szoktam felelni.” Nos, úgy tűnik, jelenleg valóban ez az általános helyzet.

Pátrovics Péter

KETTEN UGYANARRÓL

Régi és ismert általános iskolai tétel, hogy bizonyos szavakat más-ként írunk, és másként ejtünk. Ezeknek egy sajátos csoportját alkotják az úgynevezett mássalhangzónyújtó kifejezések, amelyekben két magánhangzó közötti helyzetben a mássalhangzó megnyúlik. Tehát például a *kisebb* szó esetében egy *s-t* írunk, de hosszan ejtjük. Idetartoznak még az *eső*, *szőlő*, *japán*, *szalag*, *bakancs* szavak többek között, amelyeket a nyelvészeti szakirodalom egyrészt az ingadozó kiejtésűek közé sorol, másrészt úgy véli, hogy a helyes köznyelvi kiejtésben kerülendő a hosszú mássalhangzó, tehát nem *esső*, hanem *eső*, nem *jappán*, hanem *japán* stb. Az utóbbi években többször szembesültem azzal, hogy a *nyersesség* szó *s* hangja megnyúlik a kiejtésben, *s* ezt már írásban is jelölik. Nézzünk két példát, egyet a publicisztikából, egyet pedig egy tudományos szövegből.

„Tudott a nyelvükön beszélni, s ilyenkor le is vetkőzte azt a szókimondó **nyersességet**, amely miatt a felnőttek hisse fáztak tőle.”

„A licenciát a hallgatóságot bántó, megdorgáló kijelentéseinek a **nyerssége** különbözteti meg a koncessziótól és a dubitációtól.”

Nyersesség

Mindkét esetben hosszú *s*-sel szerepelt a szó. Ezek után megnéztam a Magyar Nemzeti Szövegtárat, s bizony 11-szer van helyesen írva,

tehát egy *s*-sel, 5 alkalommal pedig kettővel. Tehát az esetek harmadában hibásan, azaz a kiejtésnek megfelelően írták le a *nyersesség* szót. Valószínű, miközben ezt olvassák, sokaknak eszükbe jutott a *frissesség* szó, amiről azt kell tudni, hogy az 1984-es szabályzat megjelenésekor hagyták jóvá a hosszú *s*-es formát. Pedig itt is a *friss* szóhoz az *e* kötőhangzó segítségével a *-ség* képző járul. Egy *s*-sel. Az ejtésnek engedve azonban lett belőle kettő az írásban. Ehhez hasonlóan épül fel a *nyersesség* szó is: a *nyers* szavunk is melléknév, magas hangrendű, egy szótagú, és *s*-re végződik. A mássalhangzó nyúlása egyre inkább terjed, talán éppen a *frissesség* szó hatására. Mindez azonban nem történik meg a mély hangrendű, ugyancsak *s*-re végződő melléknévek, például a *gyors* esetében. Annak a képzett alakját rövid *s*-sel írjuk és ejtjük: *gyorsaság*. Azonban arra nem tudnék válaszolni, hogy lesz-e, *s* ha igen, mikor írásban hosszú az *s* a *nyersesség* szóban.

Minya Károly

A nyerseségről, még egyszer

Nem a napjainkban terjedő nyers modorról, faragatlan viselkedésről, illetve ezek terjedéséről kívánok szólni, hanem csatlakozni Minya Károlynak ahhoz a szintén a *nyerseségről* szóló cikkéhez, amelyben azt mutatja be, hogy már írásban is megjelent nyelvünkben, nyelvhasználatunkban a szónak a kiejtésbeli mássalhangzónyúlást tükröző *nyersesség* formája.

Mindenben egyetérték a szerzővel, így abban is, hogy az 1984 óta kettőzött *s*-sel írt *frissesség* szónak is szerepe lehet a [nyersesség] ejtésforma terjedésében. Ez utóbbi megállapítást azonban, úgy vélem, ki kell egészítenem két további – helyesebben korábbi – adattal; két olyan szó ejtés- és írásformájának, illetve ezek módosulásának bemutatásával, amelyek, ha rejtetten is, szintén olyan irányban hatottak *s* hatnak, olyan változásra ösztönöznek, mint a *frissesség*. Ez a két szó a *békesség* és a *bölcsesség*.

Lássuk csak helyesírási szabályzatunk korábbi kiadásainak tanúbizonyosságát! Csak néhány szabályzatot vizsgállok meg, azokat, amelyeket egyszerűen le kell vennem könyvespolcomról. A magyar helyesírás szabályainak 1927-ben megjelent harmadik kiadásában ezeket az adatokat találjuk: *békeség* v. *békesség*; *békeséges* / *bölcsesség* / *frissesség*. Vagyis ebben a kiadásban (ennek 1929-i lenyomatában is) a *békeség* és a *békesség* egyaránt szabályosnak minősül, a többi idézett formában azonban még csupán egy *s* található a bennünket érdeklő helyen.

A szabályzat 1940-ben megjelent nyolcadik kiadásáig annyiban változott a kép, hogy ebben a *békesség* és a *békességes* forma már csak mássalhangzó-kettőzéses formában található meg, a *bölcsesség* és a *frissesség* ellenben továbbra is csak egy *s*-sel írt alakjában. Ugyanezt találjuk az 1950-ben megjelent kilencedik kiadásban is. (Hangsúlyozom: a *bölcsesség* is csak így szerepel benne!)

Az 1954-ben napvilágot látott tizedik kiadás szempontunkból nézve szintén hozott egy lényeges változást, de megint csupán egyet: a *bölcsesség* *bölcsességre* módosult benne. (Nem lényeges, de azért megemlítem: a *békességes* alak eltűnt a szótárból; helyét a birtokos személyjeles *békessége* vette át.)

Máris az Orwellt idéző 1984-ben vagyunk, a tizenegyedik kiadás idején. A *békesség*, *békessége* és *bölcsesség*, *bölcsessége* alakokhoz ekkor csatlakozott a *frissesség*, *frissessége* kettős. Ezzel a vizsgált változással láthatólag lezárult. Mindezekben a szavakban a mássalhangzó-nyúlásos formák váltak szabályossá.

De még nem mondtam el minden lényegeset. Az elmúlt tizenöt-husz évben különféle előadásaimon nem egyszer foglalkoztam a *frissesség* írásmódjának a tizenegyedik kiadásban történt megváltoztatásával, ugyanis a nyolcvanas-kilencvenes években még igen sokan voltak, sőt, bár jóval kevesebben, még ma is vannak, akik ebbe az írásmódba nem tudnak beletörődni. Ilyenkor általában elmondom az itt is vázolt fejlődéssort, amely végül is nagyon jól igazolja a *frissesség* írásmód jogosságát, *s* azt is jelezni szoktam, hogy hasonló változásokkal a jövőben is számolni kell. Amikor erre azt kérdezik, hogy szerintem mely szavakra vár ugyanilyen jövő, leginkább így válaszolok: többre is gondolhatok, de elsősorban a *nyersesség*-re.

Minya Károly kollégám cikke nyomán most már úgy látom, jó helyen tapogatództam. Most már valószínűnek tartom, hogy lesz folytatás, és a *nyersesség* lesz a következő a sorban, de hogy mikor, arra én sem tudok, *s* nem is szeretnék válaszolni. Majd a nyelvhasználat eldönti, hiszen a nyelv bölcsebb, mint a nyelvet és jelenségeit fűrésző nyelvész.

Grétsy László

Új névutónk (?), a *farvizén*

Sokáig föl se merült bennem, hogy az (is) lehet(ne). Pedig már akkor (mintegy két évtizede) bőven hallhattam, olvashattam. Megszabadítva a birtokos személyjel és a képehelyhatározó-rag együttesétől, én továbbra is a főnevet, vagyis a *farviz* alapalakot néztem-láttam-figyelgettem. Nem egy olyantól, aki maga is használta beszédében e névutógyanus alakot, rajtaütészerűen megkérdeztem, tudja-e egyáltalán, mi az a *farviz*. Kaptam is szépen meghökkentő válaszokat! Volt ugyanis, aki

például egybemosta a magzatvíz fogalmával. Más, feszengve bár, végül kinyögte: ő bizony a híg bélsárra, a diaré „eredményére” gondol. Legtöbbször azonban egyáltalán nem tudták, mi rejlik e szó mögött.

Valóban: mi? Nos: Ahogy a hajó az orrával hasítja a vizet, természetesen nagy munkát végez. A fara mögött szinte úr támad, amelybe a víz betódul: a folyó ellenében, a hajó haladásának irányában. Ez tehát a szóban forgó *farviz*. Csónakversenyeken, ha sikerül ráülni az ellenfél hajójának a *farvizére*, jelentős energiát lehet megtakarítani s aztán a kellő pillanatban hátulról kiugrani és nyerni.

A *valaminek a farvizén* alakzat – illetve maga az elszigetelten, önállóan is szemlélhető *farvizén* – kezdettől és szinte kivétel nélkül a politikai nyelv meg az újságírás szókészletét bővítette. Nyelvi szempontból eleinte magam is pártoltam mint szemléletes metaforát. Csak hát: idővel, miként sok más is, elcsépelették. A sportnyelvből átvett fogalom, pontosabban annak kétszeresen toldalékolt alakja lépten-nyomon elénk bukkant. Megtudhatuk, hogy „X. Y. ilyen vagy olyan *párt farvizén* tudott magának fényes karriert kiépíteni”. A 90-es évek elejének nagy szenzációja volt a Petőfi-sír (állítólagos) megtalálása Szibériában; a következményt aztán így összegezte a Tettlen ért szavak című rádióműsor egyik „remek rímek”-je: „Elúszott már Barguzin / hazafiság *farvizin*. / Én irtam, nem Fonvizin.” (Aláírás: Petőfi Sándor!)

Iménti két példánk mutatja, hogy miféle jelentésű főnevek mellett használták szívesen a *farvizén*-t: olyanokhoz kapcsolva, amelyek intézményeket, csoportokat, illetve elvont fogalmakat jelölnek. Mára azonban – nyilván azért is, mert a sport, majd a politikai nyelv után a köz-, az utcanyelv is átvette – elemzett szavunk „alább adta”: újabban már egyénre is lehet alkalmazni. „*Ura farvizén* hovatovább Bea maga is sztár lett” – állapítja meg egy újságíró a Győzike-show kapcsán (Színes RTV, 2007/19., 12).

Ez utóbbi kapcsolat az előző példamondatokbelieknél is foghatóbban veti föl azt, hogy a *farvizén* elindult a névutóvá válás felé. Teheti, hiszen analogikusan beillik azoknak a már valóban névutóként elfogadott és szótározható posztpozícióknak a sorába, amelyek valamilyen grammatikalizációs változás révén jöttek létre. Ezekben egy-egy lexikai elem elvesztette önállóságát, és így pusztán grammatikai elem keletkezett: *alap-já-n*, *nyom-á-n*, *rév-é-n*, *következt-é-ben*, *kedv-é-ért* stb; hogy a *magasság-á-ban* „névutóról” már ne is beszéljünk...

Egy – eredetileg – szakszó követeli a jogait! Van is oka rá: a *farviz* főnév mindmáig hiányzik a Magyar értelmező kéziszótárból, de a Magyar szókincstár sem tartalmazza, hogy szinonimát választhatnánk helyette. Így aztán az *-é-n* toldalékolású alakokkal sem találkozhatunk. Szófaji hovatartozását, mibenlétét véglegesíteni ezért is tűnhetne korainak. Mindenesetre: szóhasználatunkban továbbra is együtt élünk – együtt kell élnünk – vele, törekedve persze arra, hogy alkalmanként rokon értelmű ragozó főnévvel vagy akár immár bevett névutóval váltogassuk. Például ilyesfélékkel: *jóvoltából*, *révén*, *által*.

Holczer József

Vissza a XX. századba...

Felmenőimtől örökölt könyvtáramban számos a XX. század elején kiadott könyv van. Ezeknek a töredékét sem olvastam el, és agg koromnál fogva már nem is fogom. De szedegetek elő közülük néhanapján. Most például Ambrus Zoltán (író, újságíró, kritikus 1861–1932) *A tegnapi legendái* című munkáját emeltem le a polcról. Már az első rövid írást olvasva feltűntek azok a különbségek, amelyek az akkori és a mai helyesírás között mutatkoznak. Megpróbálom ezeket rendszerezni és kiegészíteni olyan szavakkal, kifejezésekkel, amelyek napjaink olvasói számára már legalábbis különlegeseek.

1. Magánhangzók – ékezet nélkül: *ugy* (úgy), *gyur* (gyúr), *bün* (bűn), *kiván* (kíván), *nyujt* (nyújt), *tür* (túr), *tulon-tul* (túlontúl), *müvelt* (művelt), *szinész* (színész), *osztályu* (osztályú), *gyülöl* (gyűlöl), *ur* (úr), *bucusu* (búcsú) stb.

2. Kettős mássalhangzók hosszítása: *nagygyal* (nagygyal), *melylyel* (mellyel), *öcscse* (öccse), *erénnyel* (erénnyel), *játszsza* (játssza).

3. Szavak, amelyeket most másként írunk: *litteratura* (literatúra), *refrain* (refrén), *exisztencia* (egzisztencia), *bacillus* (bacilus), *impreszió* (impreszárió), *plaid* (pléd), *podgyász* (poggyász), *Páris* (Párizs), *toilette* (toalett), *apathia* (apátia), *paedagógia* (pedagógia), *massage* (masszázs), *bölcsesség* (bölcesség), *cousin* (kuzin – nem használatos), *waggon* (vagon), *mancsetta* (mandzsetta), *nyugtatványozás* (nyugtázás), *lehellet* (lehelet), *jongleur* (zsonglór), *okvetetlenül* (okvetlenül), *mindenik* (mind, mindegyik), *rengetegül örül* (nagyon örül) stb.

4. Egybeírandó szavak: *a felől* (afelől), *a vagy* (avagy), *a hol* (ahol), *és pedig* (éspedig), *még pedig* (mégpedig), *a mennyi* (amennyi), *a kit* (akit), *jól esik* (jólesik), *ide s tova* (idestova).

5. Idegen szavak, kifejezések: *kontempláció* (gondolkodás), *decennium* (évtized, tízéves évforduló), *efemeridák* (itt: napi feljegyzések), *komissió* (megbízásból való vásárlás), *libera* (halotti könyörgés), *szkizma* (egyházszakadás), *regula* (szabály), *pregnans* (súlyos, jelentős). Szerepel még számos latin közmondás is; de ezek felsorolásától eltekintek. Néhány kifejezés: *A fiatalok szaturálva vannak a legújabb írókkal.* – *A nagy „fam pas” megbuktatta a politikust.* – *Pyramidális hazugság.* – *Privata diligentia.* – *Struggle-for-life* (lám, angol idézet is akad). – *Respektussal szól.* – *Nem tūr regardot* stb.

A leírtak nyelvész számára nyilván nem mondanak semmit, de nekem, a laikusnak mindez érdekes – és mert az Édes Anyanyelvünk olvasóinak zöme is laikus, talán nem volt érdektelen a fentieket papírra vetni.

Láng Miklós

Lehet egy kicsivel több?

Erre a kérdésre a csemegepulznál is legszívesebben azt válaszolnám, hogy nem, s a nyelvben sem szenvedhetem az egyre terjedő bőbeszédűséget.

Mert terjed, annak ellenére, hogy azt mondjuk, a nyelv gazdaságos, rövidsége törekszik. A „takarékoság” megnyilvánulása a „kofagügyögés” (*kovi ubi*) továbbgyűrűzése az élet egyéb területeire (*depi, üzirözi*). Ám emellett egyre növekvő számban jelentkeznek az ellenpéldák is.

Kezdődött talán a *megmérettetéssel* a *megméretés* helyett, ma meg a *látszódik* fut be hatalmas karriert a *látszik* helyén. De gyakori a *kettő* használata is jelzői helyzetben a *két* helyett. Olyan pedig már lassan nincs is, hogy *ma, tegnap, holnap, tavaly, idén*, csak *mai, tegnapi, holnap* *napon, tavalyi, idei évben*.

Vagy itt vannak az *egészségügyi* és társai. Illusztrációul hadd hozzak sajtónyelvi példákat: „A forgalmi dugók több száz milliós *egészségügyi és környezetvédelmi* károkat okoznak Budapesten.” (m1, Híradó, 2005. szept. 6.) (Elég lett volna *egészségi és környezeti*.) „Már csak 2020-ig van esély egy *környezetvédelmi* katasztrófa elhárítására.” (Kossuth, Déli krónika, 2007. febr. 22.) (Természetesen: *környezeti*.) „Szerinte nem fenyeget *katasztrófafahelyzet*.” (Kossuth, Reggeli krónika, 2007. febr. 19.) (Szerintem: *katasztrófa*.) „*Krízishelyzetbe* kerülhetnek.” (Kossuth, Déli krónika, 2007. júl. 30.) (*Krízisbe*, de még inkább *válságba*.) „Elmaradt *produkciók a pénzügyi hiány* miatt.” (m1, Híradó, 2007. júl. 27-én Kapolcs kapcsán) (Pedig „csak” *pénzhiányról* van szó.)

Sokszor névutót is használunk fölöslegesen, főleg a *szemben* tolokodik oda vagy az *ellen* helyett, vagy szükségtelenül, mint az alábbi példában is, hiszen harcot vívni *valakivel* teljesen elegendő.

A rendőrök szélmalomharcot vívnak a gyorsajtókkal szemben.

Hibrid

Az ionvihar elől menekülő hatfős expedíció egy elhagyott kutatóbázison keres menedéket. A telepen valami vagy valaki üldözőbe veszi őket, aki áldozatai becserkéséséhez nem válogat az eszközökben. Életben maradásuk érdekében felveszik a harcot az ismeretlennel szemben.

A terjengősség bizonyítékai az általam dupla fenekű szerkezetnek hívott „túlbiztosítások” is: „*Ugyancsak bírálja* a haladékot Kökény Mihály is.” (Petőfi, Hírpercek, 2007. febr. 1.) Itt ugyanis nem kell mindkét kiemelt szót, hisz ugyanazt fejezik ki: vagy „*ugyancsak bírálja K. M.*”, vagy „*K. M. is bírálja*”.

Szintén hasonlóak a tautologikus kifejezések, mint például ez: „...a rendőrség *erkölcsi és morális* válsága” (Kossuth, Vasárnapi újság, 2007. jún. 3.)

Mi lehet az oka a nyelv gazdaságosságra törekvésével ennyire ellentétes nyelvszokásnak? Tudvalévő, hogy a

terpeszkedő kifejezések a hivatalos nyelv jellemzői. Talán innen kerültek át a sajtó nyelvébe, amely – mint tömegkommunikációs eszköz – terjeszti a széles tömegeknek. Pedig igazán mondhatnánk nemet is: nem lehet egy grammmal sem több, mint amennyi szükséges!

Balog Lajos

Királynőnek sem könnyű lenni

Bizonyos tevékenységekkel (pl. uralkodói, politikusi, államfői) együtt járnak a nyilvános szereplések. Fel lehet, fel kell ezekre készülni, akár nagyon alaposan is, mégis kiszámíthatatlan események történhetnek a nyilvánosság előtt. A számtalan nem várt történés közül az angol királynővel történt két esetre nyelvi, kommunikációs szempontból térrek ki részletesebben.

Az egyik eset 2007 májusában történt, amikor II. Erzsébet királynő hét napra az Amerikai Egyesült Államokba látogatott. Többek között Virginiában is járt, ahol részt vett a Jamestown (az első állandó amerikai angol település) alapításának 400. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen. Az esemény nem véletlenül kapott nagy visszhangot. „Az amerikai nép büszkén üdvözli öfenségét az Egyesült Államokban, amit alkalma nyílt oly jól megismerni. Végül is tíz amerikai elnökkel evett már egy asztalnál. Segített nemzetünknek megünnepelni a kétszáz éves évfordulót is 17... 1976-ban” – mondta Bush.

Az elnök valószínűleg elismerésnek szánta, hogy II. Erzsébet azon öt brit uralkodó egyike, aki ötven évnél többet töltött a királyi trónon, de ez egyben a királynő életkorára is utalt, ami viszont illetlenség. A nyelvbontás általában a beszédtervezés és a beszédtevékenység folyamatára, valamint a közvetlen nyelvi környezet hatásaira vezethető vissza. Ez esetben nem az egyik elem kieséséről, betoldásáról vagy helycseréről van szó, hanem sorbarendezési hibáról.

„Ön úgy néz rám, ahogy csak egy anya tud a gyermekére” – folytatta az elnök. Bush ezzel a megjegyzéssel, hogy akár a királynő gyermeke is lehetne, szintén az uralkodó életkorát hangsúlyozta. Valószínűleg azért, hogy oldja a hangulatot, az elnök rákacsintott a királynőre, aki ezen annyira meglepődött, hogy a száját elhagyta az „Ó, istenem”. A testbeszéd-kutatók szerint a kacskintás az amerikaiak és az európaiak között közös titkot jelez, szexuális felhívás, nyílt flörtölő gesztus, ami a királynő rangját figyelembe véve határozottan udvariatlan gesztus.

II. Erzsébetnek a fentieknél kevésbé kínos, de mégis maradandó „élményben” volt része, amikor állami látogatást tett Magyarországra 1993 májusában. Megkérték, hogy a parlamentben tartson egy beszédet. Amint a pulpitus tetejére ért, a magyar országgyűlés akkori elnöke készletét érezte, hogy megszólítsa az uralkodót: „*Please, Madam* (Kérem, asszonyom).” A királynő arcára kiült a meglepetés, (joggal) furcsállotta az elhangzottakat. A *madam* a beszédben sok esetben megjelenik: ismeretlenek megszólításakor, bizonyos foglalkozásnevek előtt (*Madam President* = elnöknasszony), vezetéknev előtt rang és hivatal esetén. Az uralkodó megszólítására is használható, de csak miután ugyanabban a beszédben a sokkal udvariasabb és több tiszteletet sugalló *Your Majesty* (Öfelsége a Királynő) vagy *Your Royal Highness* (Ő Királyi Fensége) már elhangzott. Ráadásul a nők nagy része bántónak véli, mert öregkorú emberre utal.

Csak az ilyen helyzetek elkerülése végett maradok földi halandó.

Batár Levente

Így-nyelv

Egy magyar anyanyelvű nyelvhasználó elbeszéléséből:

„...Úton voltam Gárdony felé, a telekre mentem, be kellett vinni a slaugot a kertből és téliesíteni a nyaralót. Sütött a nap, kellemes idő volt, egy kicsit hideg, fújt a szél, de úgy viszonylag jó idő volt. Martonvásár után mintha *így* elvágták volna, elkezdett szakadni a hó. Mikor kiszálltam a ház előtt, a szél *így* az arcomba vágta a havat, alig láttam. Próbáltam kinyitni a kaput, de a kezem szinte *így* odatapadt a kilincshez... A slaug meg *így* meg volt fagyva, alig tudtam összetekerni... Amikor meg végeztem, mentem hazafelé, és *így* egyszerre csak vége volt a hóviharnak és a jeges szélnek, a nap is kisütött, egészen félelmetes volt tapasztalni, hogy *így* teljesen szélsőségesen változik az időjárás, két nem is olyan távoli pont között...”

Az *így* szó túlzott használata az utóbbi négy-öt évben igen csak elterjedt a magyar anyanyelvűek között. Noha természetesen a fiatalabbak (14–20 év) körében nagyobb arányban fordul elő, rendszeres használatára az idősebb korosztályban is találunk példát (a fenti szöveg alapját egy 40–50 év körüli személy elbeszélése adta). Feltűnő és természetellenes ez a fajta szóhasználat, hiszen az *így* mutató szócskát mintegy kiforgatja eredeti jelentéséből, és töltelékszóvá „alacsonyítja”, mégsem figyelünk föl rá. Elterjedését és a beszéd egyéb szegmenseire való kihatását azonban nem hagyhatjuk figyelmen kívül. Alaposabb vizsgálatára nincs lehetőség, mindössze kérdéseket fogalmazhatunk meg, melyek egy része talán nem marad megválaszolatlan.

Az *így* szót töltelékszóként leginkább a 14–20 év körüli fiatalok használják, ami jórészt a középiskolás korosztályt fedi le. Ez nem is meglepő, hiszen a gimnázium, mint olyan intézmény, ahol születési évekre lebontva rendkívül rétegzetten élnek egymás mellett a fiatalok, ideális hely az új nyelvtani szerkezetek, formák elterjedésére. A számítógépes kommunikációt – melynek legtöbbször nagy szerepe van a nyelv tényezőinek alakításában – nem okolhatjuk az „*így-nyelv*” elterjedéséért, mert ennek írásban való használatára egyetlen példát sem találunk.

A széles körű középiskolai használat nem kizárólagos, és mivel viszonylag új jelenségről van szó, csupán a kiindulópontja lehet az általános terjedésnek. Valószínűleg innen veszik át az idősebbek. Az ő beszédükben pedig már egyre többször találkozhatunk vele, hasonló nyelvtani környezetben, mint a fiatalabbaknál.

„Az *így* szót töltelékszóként leginkább a 14–20 év körüli fiatalok használják”

Bizonyára vannak, akik ezt a fajta szóhasználatot „affektálónak” tartják, ebből pedig arra a következtetésre jutnak, hogy bizonyos – felsőbb – társadalmi rétegnek tulajdonítható. Erre vonatkozóan nincsenek adataink (sőt, a jelenség talán túl fiatal is ennek vizsgálatához), a már említett középiskolai terjedés azonban szétszórja a jelenséget a nyelv függőleges rétegeibe, mely *így* az egész társadalomban egyaránt jelentkezhet.

Természetesen, mint minden hasonló jelenségnek, ennek is több oka és több következménye van; ezek az összetett problémák a kommunikációelmélet és a pszicholingvisztika eredményeit igényelnék – legalábbis segédanyagként. Éppen ezért nem törekedhetünk a teljes feltérképezésre, csupán ötleteket, lehetséges magyarázatokat adhatunk.

Nem mondhatjuk például azt, hogy az *így* töltelékszót az „ööö...”-höz, a megnyújtott magánhangzókhoz vagy a *tehát, ugye, tulajdonképpen* szavakhoz hasonlóan csupán időnyerésre használnánk. Ezt az is bizonyítja, hogy jelentésköre eltér azokétól, de legfőképpen az, hogy rövid idő alatt kiejthető szóról beszélünk (mely a használat során általában még inkább lerö-

vidül; *i*-vel ejtjük). Időnyerésre tehát csak igen ritkán használjuk, akkor is legfőképpen már megszokásból, véletlenszerűen.

Figyelemre méltó azonban az, hogy – bár pontos adataink nincsenek erről – a legnagyobb arányban alighanem akkor használjuk, amikor történetet mesélünk el, valamilyen élményt szándékozunk közvetíteni a közönségnek.

Ahhoz, hogy valódi funkcióját leírassuk, először eredeti jelentését kell megvizsgáljunk, a Magyar értelmező kéziszótár alapján:

I. (mutató határozószói szerepben) **1.** Az itt látható, tapasztalható vagy a most elmondott, megnevezett módon, állapotban. ~ *történt*; ~ *mész el, betegen?* **2.** Az említett, illetve ismert módon, körülmények között. *Drágább lett, de ~ is olcsó.*

II. (kötőszóként) **1.** Tehát, eszerint. *Hazamentünk, (s) ~ ő egyedül maradt.*

Ezzel a lépéssel már közelebb járunk a megoldáshoz. Ehhez azonban még hozzátartoznak az *így* szó szinonimái: *ilyenformán, ilyenképpen, ilyen módon*, sőt a jelen esetben a *valahogy, valami módon* stb. is.

A fentiekből kiderül: minden bizonnyal valamiféle „értelmi töltelékszóval” lehet dolgunk. Olyan szócskával, melynek valaha volt jelentései és szinonimái összemosódva visszatérnek, hogy egy új funkciót adjanak neki. Érthető az összetettség, ezzel a szóval ugyanis a beszélő több problémát próbál egyszerre megoldani.

Egyrészt utalni szeretne a mondatfolyam előző elemeire, hogy a hallgató figyelmét lekösse, mondandóját aláhúzza, és erősítse a szövegkohéziót. Másrészt magyarázni szeretné azt, amit mond: beszédének mögöttes tartalmát (I–II. jelentés), és közelebb akarja hozni a témát a hallgatóhoz. Harmadrészt azonban szükségünk van arra is, hogy mondataink tartalmát kissé eltávolítsuk magunktól, általánosítsuk (lásd: *vala-*) és némiképp elvont síkra emeljük (lásd a szinonimákat, a *valahogy, valamilyen módon* stb. kifejezéseket). Az utóbbi két szándék és hatás ellentétes, mégis talán egyszerre oka az „*így-nyelv*” használatának. És talán ezért fordulunk olyan gyakran hozzá: több szándéknak felel meg egyszerre, praktikus.

Látszólag tehát segítségünkre van ez a szóhasználat, mégis: a jelentések és funkciók körül adódó problémák és maga a szó fölösleges volta óvatosságra int.

A probléma természetesen nem az egyszeri használatlaltal van, hiszen az színesíti a nyelvet, és amint láthattuk, adott esetben (például ha élményből szórakoztató történetet akarunk kovácsolni) segítségünkre lehet abban, hogy hallgatóságunk érdeklődését fenntartsuk. A nyelv egyébként sem olyan valami, amit tetszés szerint ne alakíthatnánk – ha ezáltal valami szellemes, találó kifejezést hozhatunk létre.

A tapasztalat (és a szövegrészlet) azonban mást mutat. Ha egyszer valaki elkezdte használni, minden mondatában többet is elhelyez belőle, akaratlanul is állandóvá teszi, ami egy idő után zavaróvá válik, és eltereli a hallgató figyelmét a témáról. Hibás volta abban is megmutatkozik, hogy a szóismétlést elkerülni vágyó természetes nyelvi érzékünk minden erővel tiltakozik ellene. Azt mutatja: a beszélő nem bízik eléggé saját nyelvének kifejező erejében és a logikus gondolkodásban, s *így* erőszakkal teremt meg saját mondandójának „gondolatmenetét”.

Szerencsére a megfigyelések szerint az „*így-nyelv*” még nem állandósult, az egyes nyelvhasználókra mintegy „hullámokban tör rá”, tehát vissza lehet szorítani a terjedését – még a középiskolai környezetben. Ebben a legnagyobb feladat talán a szülőkre és a pedagógusokra vár; megkövetelni az odafigyelést, az igényességet és az anyanyelv beható ismeretét.

Kovács István Ákos

A szerző egyetemi hallgató (PPKE BTK).

Legenda

Nemrégiben egy szolnoki ismerősöm keresett telefonon. Nyelvhelyességi kérdésben fordult hozzám, ugyanis az a megtiszteltetés érte, hogy nyugdíjba vonuló kollégáját a munkatársak nevében elbúcsúztassa. Miközben beszédét írta, elbizonytalanodott a címben szereplő szó használatát illetően. Már-már leírta a megbecsülése és tisztelete kifejezésére szánt *legenda* szót, ám eszébe jutottam, és a biztonság kedvéért felhívtam, a tanácsomat kérte: mi a véleményem a szó használatát illetően?

Az évek óta nem látott ismerős kérésének szívesen tettem eleget, és azt mondtam, hogy nem javasolom ezt a mostanában egyre divatosabbá váló szót. Indoklásomat a következőképpen fejtettem ki. A *legenda* eredetileg nem személyeket, főképp nem élő személyeket jelölt, hanem irodalmi és vallási tárgyú műfajt, olyat, amely valamelyik szent életéről szóló csodás történetet tartalmaz. Etimológiája a latin *legere* 'olvas, összegyűjt' igére megy vissza. A fent említett jelentés mellett használjuk a szónak egy második jelentését is, s ez is elbeszélő műre vagy szóbeli hagyományra vonatkozik, de nem a szentek, hanem egyéb jelentős személyek tetteit kiszínezte mondja el, s a történetet szinte csodás elemekkel szövi át. „A nyelvünkben másodlagosan kialakult 'kitalált történet, mendemonda' jelentésnek (1823) az az alapja – írja az etimológiai szótár –, hogy a szentek életéről szóló történetekben sok a csodás elem.”

A Nyelvművelő kézi szótár 2005-ös kiadásában ez olvasható az említett szóról: „Angol hatásra a *legend* gépies fordításával az újabb sajtó-

nyelvben ebben az értelemben is használatos: 'vmely sportágnak, ritkábban művészeti, művelődési területnek olyan kiemelkedő alakja, akinek személye körül már életében legendák alakultak ki'. Pl. Puskás Ferencről ezt írta egy sportnapilap: *a legenda születésnapja nemcsak április 2-a, hanem április 1-je is lehet.*”

Egy szó születése

CELEB

Egy sokak számára talán furcsa, de gyorsan terjedő szót mutatunk be azzal a szándékkal, hogy egyfelől tisztázzuk jelentését, másfelől rámutassunk érdekes alaktani sajátosságára. Nem túl beszédes a címbeli kifejezés. Hangzása alapján akár magyar is lehetne, bár szokatlansága ez ellen szól, ha pedig idegennek vélnénk, nincs benne semmi árulkodó jel. A bizonytalanságon nem csodálkozhatunk, ugyanis eredeti formája némileg átalakult, s hogy miképpen, azt könnyen megérthetjük jelentése felől.

A mai bizalmas nyelvhasználatban akkor találkozunk ezzel a szóval, ha sztárookra, híres emberekre, közismert személyiségekre gondol a beszélő. A múlt század első feléig, a latin műveltség idején az 'előkelőségek, hírességek' megnevezésére még élt a klasszikus nyelvből származó *celebritás* főnév. A latinból került az angol nyelvbe is, ahol *celebrity* formában utalt a hírességekre. A közelmúltban viszont megtörtént vele ugyanaz, mint a *laboratory* – *lab*, *facsimile* – *fax*, *mathematics* – *maths* főnevekkel már korábban, azaz lerövidült, egyszerűbbé vált. Nyelvünk szempontjából pedig végső soron mindegy, hogy az angolos változat vagy a magyarban azelőtt szokásos latin forma rövidüléséről van-e szó, mivel mindkettő töve azonos: *celeb* – *rity*; *celeb* – *ritás*. (A rövidülés jelenségével bővebben lapunk 2008. évi 2. számának 8. oldalán foglalkoztunk.)

Abból indultunk ki, hogy ez a szó napjainkban még nem közismert, inkább az „érintettek” – tehát maguk a híres emberek – vannak vele tisztában, de azok is, akik előszeretettel olvassák a bulvárlapokat és a színes magazinokat. A közszolgálati rádió egyik negyedórás kerekasztal-beszélgetését teljes egészében a híres emberek társadalmi szerepének szentelte. Legalább tucatnyiszor hangzott el a *celeb*, és a résztvevők számára annyira természetes volt, hogy értelmezést nem is adtak. Ha az interneten vizsgálódunk, azonnal láthatjuk, milyen sok honlap foglalkozik a *celeb* témájával; mindenki meggyőződhet róla a keresőprogramba beírva ezt a szót. Mivel nyelvünkben nem áttetsző, nem árulkodó, azaz jelentése nem állapítható meg a szó alakjából, máris föltűnt a jelzővel bővített változata: *híres celeb*. Ugyanolyan kétszermondás ez, mint az *elsődleges prioritás*, a *hagyományos tradíció*, a *hipotetikus feltételezés* vagy az *intervenció beavatkozás*.

Zimányi Árpád

A szótár ezt a szóhasználatot azért tekinti idegenszerűnek, mert a magyarban a *legenda* szónak általában csak irodalmi és vallási jelentése van. Ha azonban kiegészítjük az *élő* jelző beiktatásával, valamelyest elfogadhatóbbá válik. Íme a javaslat: „*a kezdőrúgást az élő legenda végezte el.*” Hozzáfűzi azonban, hogy magyarosabbak a *legendás*, *legendás hírű*, a *már életében legendává vált sportoló* kifejezések.

Ismerősöm tehát, amikor munkatársát búcsúztatta, ezek közül a kifejezések közül is válogathatott volna (természetesen a *sportoló* szót a *munkatárs*, *barát* szavakkal helyettesítve). Ezekon kívül más megoldások is szóba jöhetnek, így például: *köztiszteltben álló, mindenki által tisztelt, példás*.

Ahogy a szótárban is olvashattuk, a *legenda* szó újabb jelentését a sajtó nyelv terjesztette el, s ennek hatására divatszóvá vált. Meg kell jegyeznünk, hogy nem egyedi esetről van szó. Amikor valamelyik újságíró vagy televíziós műsorvezető, illetve riporter – talán a figyelem felkeltése végett – egy addig szokatlan szót vagy kifejezést használ, az hamarosan elterjed, megjelenik a beszélt és az írott köznyelvben is.

Dóra Zoltán

„Reménykedem a magyar irodalom jövőjében”

Vasy Géza, a Magyar Írószövetség elnöke válaszol Maróti István kérdéseire

Másfél évvel ezelőtt találkoztunk az ELTE BTK folyosóján. Akkor azt mondtad, hogy rövidesen vége, befejezed tanári pályafutásodat. Hogyan dolgoztad fel ezt a talán idő előtti döntést?

Részben nagyon könnyű, részben nagyon nehéz felelni erre, mert tudni kell, hogy ahogy mennek az évek, át kell adni az íróasztalt. A XX. század magyar irodalmát taníthattam 38 évig, s utójára annál az asztalnál dolgozhattam, amely Király Istváné, majd Czine Mihályé volt. Engem valóban sokszerűen ért ez a döntés, mert korábban mindig tovább lehetett tanítani nyugdíjasként is. Nem voltam arra felkészülve, hogy két hét múlva már kiutalták az íróasztalom egy fiatalabb kollégának. Fölajánlottam a tanszékvezetőn keresztül, hogy miután óráimat meghirdették, azokat szívesen megtartom bérmentve, de erre sem volt lehetőség.

Az egyetemi katedráig hosszú út vezetett. Melyik gimnáziumba jártál, kik voltak a meghatározó jelentőségű tanáraid?

Budán az egykori ciszterci, akkor József Attila nevét viselő iskola volt a gimnáziumom. Arra is jól emlékszem, hogy legelső önálló könyvvásárlásom élményét tízéves koromban éltem át. Volt egy kis magyar történelemmel foglalkozó szépirodalmi sorozat „Hazáért és szabadságért” címmel. A két forintért vásárolható könyvek szerzői közül ekkor olvastam először Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Eötvös Károly, Bárány Tamás, Lengyel Balázs művét. A gimnáziumban tanító tanáraink közül különösen sokat köszönhetek Huszár Tibor történelemtanáromnak, Török Gábornak, aki a stilsztika kutatójaként, valamint József Attila költészetének elemzőjeként vált ismertté és Domokos Pál Péter énektanárnak, aki Kodály Zoltán Zrínyi szózatát is megtanította nekünk 1957 tavaszán.

Gondolom, ilyen előzmények után természetes volt, hogy az egyetem, a bölcsészkar és a magyar szak következett.

Kalandos évek, majd kilenc hónapig tartó sorkatonai szolgálat után huszonkét évesen lettem bölcsészhallgató. Amennyiben arra vagy kíváncsi, hogy kik tanítottak itt jól és számomra emlékezetesen, akkor a nyelvészekkel kezdeném a felsorolást. Imádtam Abaffy Erzsébetet, aki nyelvtörténeti órákat tartott. A picike, vékony tanárnő szinte röpdösött a katedrán, ahogy felírta a nyelvtörténeti fejlődési vonalakat. Ennek ellenpontja volt a hetven év körüli Bárzi Géza, aki száraz, szikár embernek látszott, és rettenetesen szigorú híre volt a vizsgákon. Mivel vizsgáztam és szigorlatoztam nála, állíthatom, hogy elsősorban kíváncsi ember volt, és nem szigorú. Nagy élményként éltem meg, hogy diákja lehettem. Nem szeretnék megfélemlíteni Pusztai Ferencről sem, aki fiatal tanársegédként úgy tanította a stilsztikát, hogy az általa kiválasztott szerzők verseit olvasta fel nevük megnevezése nélkül. A közös verselemzés segítségével lehetett a találós kérdést megfejteni. A második félévben jött Király István, az irodalomtudomány, a poétika, a verstan tanára. Naprakészen felkészült minden órájára. Szorgalmas tanítványa voltam. Ötödéves koromban azt mondta, ha módja lesz rá, szeretne odavenni a tanszékre. Én addig erre egyáltalán nem gondoltam. Előtte még elmélyülten gyakoroltam az irodalmi kritikák megírását, szeretettel és kíváncsisággal olvastam Nagy László

verseit. Valaki megkérdezte, hogy a költő monográfiáját mennyi idő alatt írtam meg, annak őszintén bevallottam, hogy 1959-től 1975-ig.

Érdeklődési köröd ismeretében, és ahogy mestereid nevet hallgattam, számodra az irodalom és a nyelv gazdag kapcsolatrendszere valójában alkotói, irodalomtörténeti pályád meghatározó kérdése.

A stilsztikát évek óta nyelvészeti tudománynak tartják, és a nyelvészek tanítják. Nem baj, hogy ők tanítják. Csak az a baj, hogy ezzel elhatárolódott az irodalomtudománytól, az irodalmi elemzéstől a stilsztika. Tulajdonképpen azt kell mondani, hogy az irodalom tudja a legteljesebben és a legnagyobb változatossággal az anyanyelvet közvetíteni. Ez az egyik része a dolognak. Egy másik része pedig az, hogy minden adott történelmi korszak nyelvi állapota függ attól, hogy a megelőző korszakoké milyen volt. Mondok egy anyanyelvvvel kapcsolatos példát. A múlt század 70-es, 80-as évtizedében kezdtek hazalátogatni az emigráns nagy öregek, akik a múlt század első felében jártak magyarországi gimnáziumokba. Időskorukban mindegyikük gyönyörűen tudott Arany Jánost, Petőfit, Vörösmartyt idézni. A költészetnek ilyen hatalma van. Amikor Bence fiunk tizenöt éves kamasz volt, a tévében vetítették Zeffirelli Rómeo és Júlia című filmjét. A film közbeni reklámszünetben megkérdezte: „Aki szerelmes, az mindig ilyen szépen beszél?” Szóval a költészetnek, az anyanyelv szépségének ilyen fantasztikus hatalma van, ezért reménykedem a magyar irodalom jövőjében, hogy ameddig ember lesz, addig feltehetően szerelem is lesz, és a szerelmes ember mindig szeretne szépen, választékosan beszélni.

Az idei esztendő egyik – a nyelv műveléstörténet szempontjából talán legjelentősebb – eseménye, hogy Szépművelésügyi Minisztérium megnyitotta kapuit a Magyar Nyelv Múzeuma. E beszélgetés alapján milyen üzenetet kaphatnak mindazok, akik részesei ennek a jelentős szellemi lehetőségnek?

Bár vannak aggodalmaim a magyar nyelv jövőjét illetően, de abban bizonyos vagyok, hogy nem egy kihalt nyelvnek lesz az emlékmúzeuma. A legfontosabb szerintem az lenne, ha ezt a múzeumot nemcsak látogathatnák majd, hanem egyúttal birtokba is vehetnék az érdeklődők. Olyan múzeumot szeretnék, ahol érthető és egyúttal megérthető mindaz, amit a rendezők számomra szeretnének ismertté tenni. Sok tartozásunk van a nyelvjárások megismerése és értékeinek megőrzése terén. Úgy gondolom, hogy két pillér kell. Az egyik az élő, a beszélt nyelv, a másik meg az irodalom, a klasszikus és a kortárs irodalom nyelve.

Zárjuk a beszélgetést a témához illően egy valóban személyhez kötődő önvallomással. Mit jelent számodra az anyanyelv?

Ha az ember patetikus akarna lenni, akkor azt mondja, isteni adomány, főleg ha tud vele megfelelően játszani. Ezt az egész életében tanulnia és gyakorolnia kell. Ehhez viszont azt kellene tapasztalnia, hogy a társadalom egésze, az érintett intézmények, hivatalok, a sajtó, a rádió, a televíziós csatornák tegyenek is annak érdekében, hogy tudatosabb nyelvhasználó legyen minden állampolgár. A személyes példamutatás mindennél többet ér.

Köszönöm a beszélgetést, és ha lehet, folytassuk minél hamarabb.

Maróti István

Súlykontrollprogram

Kérdések és válaszok

A kérdés története érdekes.

Kérdés: Béres Alexandra kitalált egy életmódprogramot, amit *Súlykontroll program*nak nevez. Szívem szerint (a *testkontroll*hoz és az *agykontroll*hoz hasonlóan) kisbetűvel írnám, és egybe, tehát: *súlykontrollprogram*. Mi a véleményük róla?

Válasz: A *súlykontrollprogram* jelentéssűrítő összetétel, így egybeírandó. Köznévként kis kezdőbetűvel írjuk, hasonló összetételekre az Osiris Kiadó Helyesírás című könyvében több példát találunk: *fogyókúra*program, *fordító*program. A nagy kezdőbetűs írásmód a tulajdonnévi jelleg hangsúlyozása miatt válhatott gyakorivá (egy konkrét személy nevéhez fűződő program).

Jeles napok

Kérdés: Tisztelt Irodal! Kérdésem: *költészet*napi, *vízvilágnapi* – egybeírandók?

Válasz: A *költészet*napi, *vízvilágnapi* szavak jelöletlen birtokos jelzős kapcsolatok, ezért egybeírandók.

Lego vagy legó?

Kérdés: Kedves Gyorsszolgálat! Kérem, segítsenek a *legó* szó cégnévként és játék nevéként való helyesírásának megadásával. Segítségüket köszönöm!

Válasz: Bár kiejtésük azonos, az írásban különbséget teszünk a cégnév és a játék neve között: *Lego* – tulajdonnév, *legó* – a játék neve.

Névelős bevásárlóközpontok

Kérdés: Segítségüket szeretném kérni, hogy helyes-e a névelő használata a következő mondatban. „Termékeink kaphatók az Auchan áruházakban.” vagy „Termékeink kaphatók az Auchanban.”

Válasz: A határozott névelő szerepe a határozottság, ismertség jelölése. A „Termékeink kaphatók az Auchan áruházakban.” mondatban a névelő egy olyan tulajdonnév (intézménynév) előtt áll, mely a világról való tudásunk alapján ismertnek tekinthető. Mondatkörnyezetben névelősen használjuk az intézményneveket.

Műkérdés

Kérdés: Az *atomerőmű* szó -i képzős melléknévi alakjának helyesírása érdekelne: *atomerőműi* vagy *atomerőművi*? Ön mit javasolna/írna? Az indoklás is nagyon érdekelne, akár további hasonló példákkal.

Válasz: A *mű* főnév és a *bő* melléknév ún. változatlan *v-s* tövű. A *főtövé* a magánhangzós, mely az egyetlen mássalhangzóval kezdődő toldalékok előtt áll (pl. *műben*), a többi toldalékos alakban egy *v*-vel bővül a szótó (pl. *műves*, *művek*). Ennek alapján a szóösszetételekben is a *művi* a szabályos és gyakori szóalak, mint pl. *atomerőművi*. Az *(atom)erőművi* változat az egyalakú szótövek mintájára alakulhatott ki, és mind a Magyar Nemzeti Szövegtár, mind az internetes adatok szerint jóval ritkábban fordul elő, mint a szabályos alak. Létezik önállóan is a *művi*, de ennek jelentése: *műtési*, illetve *mesterséges*.

Örs vezér tere – Örs vezér tér

Kérdés: Melyik a helyes: *Örs vezér tere* vagy *Örs vezér tér*?

Válasz: Többször kérdezik irodánktól, hogy az *Örs vezér terén* vagy az *Örs vezér téren* van-e. A kérdést a Fővárosi Bíróság eldöntötte, mert a céget az *Örs vezér térre* (és nem *terére*) jegyezte be.

A budapesti helynévhasználatban ingadozik egyes utca- és térnevek használata. Egyes régies utca- és helynevek birtokos jelzős szerkezetben állnak: Nagy Lajos király *útja*, Örs vezér *útja*, ezek olykor rövidülést mutatnak (megszűnik bennük a birtokos szerkezet). Különösen többes számú nevek után gyakoriak a birtokos jelzős szerkezetek: *Hősök tere*, *Ferenciek tere*, *Magyar jakobinusok tere*, *Rózsák tere*, ezek azonban nem rövidülnek.

Budapest teljes utcanévlexikona (Sprinter, é. n.) szerint a birtokos szerkezetek régebbi megnevezések. Korábban az *Örs vezér tér* neve *Eörs vezér tere* volt, ma *Örs vezér tér*. Más lexikonok és térképek felváltva használják az *Örs vezér tér* és az *Örs vezér tere* formát. A nyelvművelő irodalom mindkét formát egyformán helyesnek tartja. A régebbi, birtokos szerkezetű forma kapcsán megjegyzi ugyan, hogy -i képzővel való ellátása félreértést okozhat: *Rózsák terei*, *Örs vezér terei* (mintha több lenne belőle), ezért javasolja a rövidebb *Rózsák téri* és *Örs vezér téri* formát.

Az *Örs vezér tere* birtokos személyjeles alak talán a köznyelvi használatban egyszerűsödött *Örs vezér térré*, amelyet azóta a nyelvhasználat elfogadott, sőt a jelek szerint törvényesített is. (A Google internetes kereső 44 000 találatot hoz a *tér* formára.)

Hobbi

Kérdés: A *hobbibarkácsoló* szó egybeírva helyes-e a kreatív hobbikat űző személyek megjelölésére? S a *hobbi* és a *hobby* szóforma egyenértékűnek tekinthető-e?

Válasz: A *hobbi* szót a magyar helyesírás szabályai szerint már kiejtés szerint írjuk, igaz, sokan ragaszkodnak az idegen írásmódhoz, pl. a Magyar értelmező kéziszótár legújabb kiadása a *hobby* írásmódot is közli, a helyesírási szótárak viszont csak a kiejtés szerintit tartalmazzák. A *hobbi* szó több szóval alkot összetételt (*hobbikert*, *hobbiautó* stb.), a *-barkácsoló* utótaggal még nem fordul elő a szótárakban, de az előzőek mintájára egybeírjuk.

-20% kedvezmény

Kérdés: Évek óta zavarnak már a várost ellepő, negatív kedvezményeket hirdető plakátok: „-20% kedvezmény!” Jól gondolom, hogy ez helytelen? Hiszen itt nem magáról az árról beszélünk, hanem a kedvezmény mértékéről, ami ebben a formában nem árcsökkenést, hanem áremelést jelent!

Másik kérdésem a százalékjel írásmódjával kapcsolatos: helyes-e, ha azt a szám után közvetlenül írjuk, vagy ki kell tenni a szóközt, mint ahogy a mértékegységek esetében is? A *kedvezmény* szó kivételes előnyt, engedményt jelent. Az üzleti életben, reklámcéllal (nem matematikapéldaként) a mértéket nemcsak 20%-nak, hanem -20%-nak is írják, mert így nagyobb a figyelemfelkeltő ereje.

Válasz: A nyelvben nem kell szigorúan szakmai logikát keresni, pl. az előzőhöz hasonló ellentmondást vesznek észre a biológusok a „nincsen rózsza tövis nélkül” közmondásban. A százalékjel közvetlenül kapcsolódik a számhoz: 10% (Laczkó Krisztina-Mártonfi Attila: *Helyesírás*. Osiris Kiadó, 2004. 412).

Összeállította: **Nagy Levente**

Végső búcsú egy rokonszenves „puristától”

Molnos Angéla (1923–2008)

Molnos Angéla Budapesten született, és Debrecenben hunyt el, életének 85. évében. Életútjáról tanulságos regényt lehetne, kellene írni. Magáról legrészletesebben „Csodavárás – Egy élet versei három világrészről magyarul és angolul” című kötetében ír (London, 1992). Megtudhatjuk, hogy családja Erdély román megszállása után települt át a Székelyföldről, a Hargita tövéből Budapestre. Kolozsvári jogász végzettséget szerzett apja sohasem érezte otthon magát Magyarországon. Fiumei születésű, némi olasz tudását őrző anyja hatására tizen-négy éves korában a magyar gimnáziumot a budapesti olasz középiskolára cserélte: már ekkor elhatározta, hogy érettségi után véglegesen külföldre, Olaszországba megy. Ez 1942 júniusában sikerült is.

A továbbiakban így szakaszolja életútját: 1942–1947: bölcsészeti és lélektani egyetemi tanulmányok a bolognai, velencei és padovai egyetemen (közben partizánharcok a megszálló németek ellen, meg egy rossz házasság). 1947–1950: Argentína. Tanulás spanyolul, asszisztenskedés a Buenos Aires-i egyetem lélektani intézetében. 1950–1955: Uruguay: lélektant tanít a montevideói tanárképzőben, olaszt egy középiskolában. 1956–1963: Németország, Svájc: német egyetemi, társaslélektani tanulmányok; bekapcsolódás a magyar forradalom leverése elleni tiltakozásokba. 1963–1973: Kelet-Afrika. Német és más alapítványok megbízásából társaslélektani kutatások végzése és kiadása több kötetben. 1973–1990: London. Előbb egy nemzetközi szervezet kutatójaként utazgat Ázsiába, Dél-Amerikába és az USA-ba, majd erre ráunva a csoportos lélekgyógyászat elméleti és gyakorlati művelője lesz: könyvet ír, rendel.

1990 után, még Londonból hazajárva több lélektani előadást tart különböző tudományos intézetekben, egyetemeken. A rövid lélekelemzésről szóló, Londonban, angolul megjelent könyvének magyar fordításához látva tudatosul benne: a hagyományos magyar szakirodalom magyar szakszókincse sokkal jobb, mint a nemzetközi kifejezésekkel agyonzsúfolt új lélektani szaknyelv. 1994-ben, amikor a debreceni egyetem lélektani intézete előadónak hívja meg, első dolga, hogy pályázatot hirdessen az angol szakfordítók legjobb magyarsággal megírt szakdolgozatainak jutalmazására. Ugyanakkor létrehozta „A Lélektani Szaknyelv Megújításáért” közhasznú alapítványt,

amelyben külön munkacsoport dolgozott az idegen szók megmagyarosításán.

Az alapítvány dolgában már magam is személyesen érintett lettem: Molnos Angéla meghívására a lélektanosok közt magyar nyelvészeti szakértői szerepet kaptam a „kezelőszervben” (= kuratórium). De a pályázatok olvasása, szómagyarító ötletek mellett azt is feladatomnak éreztem, hogy megismerjem a tanárnőt a 19–20. századi magyar nyelvűművelő szakirodalommal, s nem csak az idegen szavak kérdéskörével. Próbáltam hírt adni az alapítványról a szélesebb nyelvészeti körök számára is (Nyr. 1995: 425). A látókör-bővülés jól látható a „Lélektani szakfordító”, illetőleg a „Magyarító könyvecskék” kiadásainak irodalomjegyzékeiben.

Molnos Angéla ernyedetlen szorgalommal törekedett az idegen szavak visszaszorítására: nemcsak előadásaiban, írásai-ban, hanem a világhálón is („Honlap a magyar nyelvért”: <http://fox.klte.hu/~keresofi>). Nyelvűművelő szemléletéről Kemény Gábor így írt (ÉA. 1999/2.): „Molnos Angéla, mi tagadás, purista, de a puristáknak abba a rokonszenvesebbik fajtájába tartozik, amelyet az jellemez, hogy több idegen nyelv (az ő esetében legalább négy: angol, német, olasz, spanyol) felsőfokú ismerete alapján és szellemi háttérével szorgalmazza a magyar nyelvnek az idegen elemektől (gyakorlatilag minden idegen szótól) való megtisztítását. Ebben Kosztolányira emlékeztem.”

Akad, aki megvédte Molnos Angélat a *purista* minősítéssel szemben (György Lajos: ÉA. 1999/4.). Grétsy László viszont a szó körültekintőbb értelmezéséhez Hadrovics Lászlónak egy régebbi írására utalt: „A mai értelemben vett purizmus mindig ott keletkezik, ahol egy nép tudatára ébred annak, hogy nemzeti létét, hagyományait, kultúráját, nyelvét veszély fenyegeti egy vagy több fölényes, erősen terjeszkedő kultúra és nyelv részéről. Ez védekezésre kényszeríti.”

Ha ma rátekinünk anyanyelvünk állapotára, nem nehéz felfedezni a veszélyeztetettség érzését. Molnos Angéla, aki 1996-tól haláláig már debreceni lakosként vívta a harcot, s akinek hamvait erdélyi őseinek honában helyezték örök nyugalomra, alkalmas arra, hogy bóbiskoló lelkiismeretünk megújuló ébresztője legyen.

Sebestyén Árpád

VISSZHANG

Rovatunkban ezúttal főleg a lap formai megújításával kapcsolatos észrevételekből közlünk részleteket. **A szerk.**

Kiss Tiborné (Szombathely): Gratulálunk az „új ruhához”, örömmel vettük az ifjúsági mellékletet is. További munkájukhoz sok sikert kívánunk.

Györffy Sarolta ny. magyartanárról: Az amúgy is tartalmas, gazdag tematikájú és most már formájában is megújult Édes Anyanyelvünket az utóbbi egy-két évben a H. Varga Márta által írt cikkek még színvonalasabbá tették.

Az Ifjúsági Tagozat vezetősége: Örömmel vettük észre, hogy a szövetség internetes elérhetősége szerepel a címlapon; javasoljuk, hogy a továbbiakban is az ár mellett legyen feltüntetve.

Amennyiben mottót kívánnak elhelyezni a címlapon, találobbna tartjuk „A nyelvek világából” felirat helyett a „Nyelvünk világából” kifejezés használatát. [Azért választottuk ezt a mottót, mert azt kívántuk vele érzékeltetni, hogy időnként olyan kérdésekkel is foglalkozunk a lapban, amelyek más nyelveket (is) érintenek. **A szerk.**]

Az „Édes Anyanyelvünk” felirat elrendezése nem szerencsés. Zavaró, hogy a két kezdőbetű összeér. Ha ez az oldal alján is látható embléma miatt van így, jobbnak tartjuk az utóbbi lecserélését, például a szövetség már meglévő szimbólumára.

A hasábkot elvlasztó szaggatott vonalakat elhagynánk, vagy vékony, folytonos vonalra cserélnénk. [A tanácsot már meg is fogadtuk. **A szerk.**]

Holczér József: Megjött az újjávarázsolt (újja varázsolt?) ÉDANY. Egyetértek a megújult koncepcióval. Örülök, hogy a hagyományos rovatok közül nem hiányzik a Nyelv-észlelet ... (sem).

Nagy Sándorné (Karcag): Elismeréssel köszöntöm a jubiláló, továbbélő, hagyományos és megújuló Édes Anyanyelvünket. „Nyugalom és béke” mai magyar világunkban, hogy anyanyelvünknek megmaradt ez a sokoldalú ápolója, szószólója. Nagyon kell a biztos fogódzó, az állandó értékrend. Ezt a forma, a külső is „üzenje”! Ebből a szempontból nekem az első oldal titlaltalát. A Pontozó új feladatai nagyszerűek, nehezek és szórakoztatóak. A Szójátékos csattanó érdekes újdonság.

Arnóth Károly: Őszintén gratulálok folyóiratuk megújításához. A színesítés, a tipografizálás módosítása révén még vonzóbbá vált az eddig is méltán kedvelt lap. Remélhetőleg olvasótáborra is növekedni fog. Annak is örülök, hogy a Nyelv-észleletek, nyelv-észleletek rovat megmaradt, hisz mint a férfiak többsége a napilapokat a sportrovatnál, én is mindig hátul kezdtem olvasni az Édes Anyanyelvünket.

HÍREK – ESEMÉNYEK

Hírek

Hetvenedik születésnapja, valamint Quintilianus Szónoklattanának új magyar kiadása alkalmából 2008. február 28-án köszöntötték az ELTE Bölcsészettudományi Karán **Adamik Tamás** professzort. A laudációt **Ritoók Zsigmond** és **Bencze Lóránt** tartotta.

*

Akadémiai székfoglalók. 2008. március 28-án **Kiss Jenő** A nyelvi változás – kutatói dilemmák, április 7-én **Petőfi S. János** A szemiotikai textológia... címmel tartotta meg székfoglaló előadását.

*

15 éves az adai *Szarvas Gábor Nyelv-művelő Egyesület*. 2008. április 3-án emlékünnepeket rendeztek ebből az alkalmából, amelyen **Hódi Éva** elnök beszélt az elmúlt másfél évtizedről, köszöntötték az önzetlen támogatókat. Rövid köszöntőt mondott **Láncz Irén** (Újvidék), **Szűts László** és **Balázs Géza** (Budapest) is.

*

Eddig ismeretlen Berzsenyi-levelekből rendezett a *Petőfi Irodalmi Múzeum* kamarakiállítását 2008. áprilisában. A kéziratok állományvédelmi okokból csak két hétig voltak láthatók. A Nyu-

gat-kiállítás viszont egész évben látogatható.

*

A Debreceni Akadémiai Bizottság és a DE Magyar Nyelvtudományi Tanszéke május 28-án *A Nyugat stílárús sokszínűsége* címmel tudományos emlékülést rendezett a Nyugat megindulásának 100. évfordulója alkalmából. Szerkesztőségünket a konferencián **Kemény Gábor** képviselte *A Nyugat stílusa – amely nincs, és mégis van* című előadásával.

Események

2008. június 4. Vitanap a magyar helyesírásról (ELTE BTK, Budapest)

2008. június 19. 16.00 Jelentés a magyar nyelvről (Budapest, Szarvas Gábor Asztaltársaság, MTA)

2008. június 27–28. Anyanyelvi-szaknyelvi konferencia (Magyar Professzorok Világtanácsa, Selmechánya)

2008. július 17. Apáczai Nyári Akadémia, A magyar nyelv napja (Újvidék)

2008. szeptember 25. Emlékezés „A társadalmi tudat formáinak modelljei” című kerekasztal-beszélgetés 50. évfordulóján (Néprajzi Kutatóintézet, Magyar Szemiotikai Társaság)

2008. szeptember 25–27. Nyelvek, irodalmak és kultúrák kölcsönhatása a

Kárpát-medencében. (Ungvári Nemzeti Egyetem, Hungarológiai Központ)

2008. október 9–11. Szarvas Gábor Nyelv-művelő Napok (Ada)

2008. október 17–19. Országos középiskolai Kazinczy verseny (Sátoraljaújhely, Széphalom)

2008. október 17–19. 6. Semiotica Agriensis (EKF, Eger)

2008. november 7–8. 10. Kossuth retorikai és szónokverseny (ELTE, Budapest)

2008. november 15. III. Sajtónyelvi konferencia (EKF, Eger)

Új nyelvészeti kiadványok

Beszédkutatás 2007. Fonetika és pszicholingvisztika. Budapest, 2007.

Déri Balázs szerk.: Oratoris officium. Tanulmányok a hetvenéves Adamik Tamás tiszteletére. ELTE BTK Latin Tan-szék – LHarmattan, Budapest, 2008.

Névtani Értesítő 29. Budapest, 2007.

Quintilianus, Marcus Fabius: Szónoklattan. Kalligram, Pozsony, 2008.

Takács Judit: Keresztnevek jelentés-változása. Egy tulajdonnévtípus közzszo-vá válásának modellje. Debrecen, 2007.

Tisztelt Szerkesztőség!

Attól tartok, hogy lapjuk jelenlegi címét ideje kibővíteni a *szürkülő* jelzővel. Ugyanis egyre gyakrabban tapasztalok mind a sajtó összes ágának nyelvezetében, mind a napi nyelvhasználatban olyan gyakorlatot, ami okot ad előző mondatomban kifejezett borulátásomra, ha úgy tetszik: pesszimizmusra. Íme néhány példa.

Idén – ez a mindenkori folyó évet jelenti. Mégis azt hallom, olvasom, hogy *az idei évben*, holott elég lenne a régi kéttagos szót használni. Az így beszélők egyébként következtetések, mert nem érik be az előző év *tavaly*-nak történő minősítésével, hanem *a tavalyi év*-ről tesznek említést.

A számok nagyságára, esetleg számszerű adatokra vonatkozó szövegekben – kérdésekben, kijelentésekben egyaránt – többnyire nem a *hány*, *hányan?*, hanem a *mennyi*, *mennyien?* kérdés hallható. Már-már várom, hogy a Szilágyi György alkotta híres, korfestő párbeszéd ne „Hanyas vagy?”, hanem „Mennyis vagy?” címmel jelenjék meg egy antológiában. Vagy – bocsánatot kérek a mennyiségtan tudományának művelőitől – netán „Hánytan”-ként tüntetessék fel a diákok bizonyítványában.

Korábban az *egykor* nagyon régen történt eseményekre utalt. Napjainkban az egy-két évvel ezelőtt történeteket is ezzel a szóval illetik. A bukott miniszterről, aki egy

évvel korábban még nagy hatalmú úr volt, nem másképp, mint *egykor*-ról szólnak a hírszerkesztőségekben.

Az is bosszantó, amikor mellőzik a határozott névelőt. Gyakran hallani, hogy valamely panaszos személy vagy szervezet *alkotmánybírósághoz* (a kis kezdőbetű szándékos) fordul. Nyilván azt hiszi a hír közlője, hogy több ilyen bíróságunk van, és ezek egyikét keresi meg a panaszos. Ha azt hallanám, hogy az illető *az Alkotmánybírósághoz* fordul, akkor eszembe se jutna kis kezdőbetű használata.

Vajon tudják-e a hírek magyar kiadásának megfogalmazói, hogy a jelenleg *Moldávia* nevet viselő ország lakói nem *moldávok*, hanem magukat *moldován*-nak is nevező románok? Szíriában pedig nem a szírek élnek, hanem arabok és kurdok.

1949-ig az oktatásügy és a különböző felekezetekkel az állam részéről történő kapcsolattartás a *Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium* (VKM) feladata volt. Röviden *Kultusz*-nak nevezték, ami nem a kultúrára, hanem a vallásokra, azaz a kultuszokra utalt. A felekezetekkel való állami kapcsolattartás hatvan éve nem az oktatással és a kulturális igazgatással foglalkozó tárca feladata, mégis sokan a *kultuszminisztérium*-ról szólnak. Tévednek.

Del Medico Imre

Mindenekelőtt elnézést kérünk azoktól az olvasóinktól, akikhez visszaérkezett beküldött megfejtésük annak jelzésével, hogy a címzett ismeretlen. Ennek az az oka, hogy költözés miatt megváltozott postai címünk, s ezt nem tudtuk idejében közölni a lapban. Amint erről tudomást szereztünk, tisztáztuk a Postával a helyzetet, s attól kezdve a még a korábbi címre érkezett megfejtések is eljutottak hozzánk. Az az exlex állapot, amelynek idejében a Posta visszaküldte a megfejtéseket, mindössze néhány napig tartott. Reméljük, nem sok megfejtőnknek származott belőle kellemetlensége. Most pedig rátérünk a 2008. évi 1. számunkban közölt rejtvények megfejtésének közreadására.

I. Autókázzunk! 1. Fiat. 2. Honda. 3. Saab. 4. Nissan. 5. Daihatsu. 6. Oltcit. 7. Volga. 8. Maserati. 9. Trabant. 10. Zastava.

II. Egy híres regény. 1. Alapbér. 2. Főfront. 3. Csucsor. 4. Bonszaj. 5. Pátroha. 6. Omikron. 7. Árnykép. 8. Elefánt. 9. Palánta. 10. Frigyes. A regény címe: A funtineli boszorkány. Szerzője: Wass Albert.

III. Kancsalító szókapcsolatok. 1. Csípős, csipás csapos. 2. Sárosi sírásó sírása. 3. Kaján kujon kijön. 4. Fanni fonna, fenne. 5. Erőlködő, árulkodó uralkodó. 6. Szuszogó, sziszegő szőszegő. 7. Csituló, csetelő csataló. 8. Mimes, mamás mumus. 9. Ásító ásató esete. 10. Keserű kísérő kosara.

IV. Szójátékos csattanó. Mert nem szeretem a hátsó gondolatokat.

Azok közül a megfejtőink közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 70 pontot, ezúttal a következők részesülnek a Tinta Könyvkiadó által a mindenkori nyerteseknek felajánlott könyvjutalomban: Bognár Istvánné, Tatabánya, Cseri u. 24. (2800); Farkas Irén, Almásfüzitő, Verő Imre u. 11/A (2932); Gállné Luterán Anita, Debrecen, Holló János u. 7/6. (4024); Kovács Lászlóné dr. Vermes Stefánia, Budapest, Podmaniczky u. 29. (1067); Kúcs Zsuzsanna, Budapest Soroksár, Hősök tere 35. (1238); Dr. Lőrinczné Sárkány Andrea, Budapest, Szentkirályi u. 1/B (1088); Szűcs Bertalan, Győr, Szérűskert u. 24. (9024); Tóth Hedvig, Szombathely, Holdsugár u. 13. (9700); Váradi Andrásné, Dévaványa, Zrínyi u. 23. (5510); Zsigmond Mária, 520032 Sepsiszentgyörgy, Császár Bálint u. 3/7/C/5. (Románia). Szívvel gratulálunk!

A Pontozó új feladatai

I. Rejtőzködő növények. Hasonló rejtvényt már közöltünk, éppen egy évvel ezelőtt, 2007. évi 3. számunkban. Megfejtőink az itt következő tíz mondat mindegyikében egy-egy növény nevét (fákét, virágokét, gynnövényekét) olvashatják el intarziaként, csak hogy nem balról jobbra, hanem jobbról balra olvasva találhatnak rá az intarziákra. A helyes megfejtésért 2-2, összesen tehát 20 pont jár.

1. Ági a társasjátékok közül a kirakósra tart igényt.
2. Ennyi ócskasággal a zsvbvsárban lehet találkozni!
3. Annát alperesként idézték be.
4. A szomszéd Seregélyesre utazott.
5. Erős ez a kamasz, ászokfát emelget!
6. Arra humuszos a talaj.
7. Ez a dob a legújabb hangszere az együttesnek.
8. Tintapacákat Ádám füzetében is találunk.
9. Mindig lenne kit segítenünk.
10. Sanyi az irodalom iránt érdeklődik.

II. Nyolcszor nyolc. Ha olvasóink helyesen töltik ki az ábrát, akkor a bal felső saroktól a jobb alsóig haladva egy 125 éve született jeles költő egyik versének címére találnak. Ha ezután ügyesen átrendezik a sorokat, ugyanebben az átlóban a költőnek egy másik, talán még ismertebb verscímére bukkanhatnak.

Mi a két vers címe, és ki a költő? Mindegyik helyes válasz 6 pontot ér, a hibátlan megfejtés összesen 18-at.

1. Amerikai regényíró (1878–1968)
2. A légkörnek az Antarktisz fölötti területe
3. Dalolásra alkalmas adottság
4. Bárhogy
5. Széztűz
6. Snájdíj udvarló
7. Többkötetes mű kiegészítő része
8. Írisz

III. Hogyan lesz a csacsiból sas? A Füles című rejtvényűjságban vagy negyedszázaddal ezelőtt az ismert rejtvénytörténet-kutató, Kun Erzsébet tette föl ezt a csalafinta kérdést. Válaszolni csak az tud rá, akinek feltűnik, hogy ha a CSACSI és a SAS szót egyaránt csupa nagybetűvel írjuk le, majd az elsőből elvesszük a római számnak is tekinthető betűket, akkor éppen SAS lesz, illetve marad meg a CSACSI-ből. Itt következő feladványunk ezen alapul, csak hogy olvasóinknak nem kivonási, hanem összeadási műveleteket kell végezniük ahhoz, hogy célt érjenek. Megadjuk tíz szó definícióját, s az így meghatározott szavak mindegyikéhez hozzá kell adniuk a szintén megjelölt számot, de római számos formájában, mégpedig a helyérték figyelembevételével nélkül, s szabadon döntve abban a tekintetben is, hogy a római szám elemeit hogyan állítják össze. Íme, egy példa: *Egykori török tisztii rang + 1000 = domborodik*. Mi ennek a szóegyenletnek a megoldása? *AGA* + ebben az esetben nem *M*, hanem *DD*, hiszen mivel a *D* értéke római számként 500, a *DD* számértéke éppen ezer. S ezek után már csak át kell csoportosítanunk a betűket ahhoz, hogy az *AGA* + *DD* betűkből kialakuljon a 'domborodik' jelentésű *dagad* szó. Ennyi bevezető után következzenek a tíz római számos szóegyenlet. Megfejtésük, azaz a szóegyenletek jobb oldalán kialakuló szavak megtalálása egyenként 2, összesen tehát 20 pontot ér.

1. Régi űrmérték + 101 = vállalkozás
2. Mátka + 1501 = vaskalapos
3. Esemény + 1100 = mohamedán templom
4. Talajművelő eszköz + 150 = iskolai feladat
5. Véredény + 651 = gonosz szellem
6. Egyetemvezető + 501 = igazgató
7. Börlyukasztó szerszám + 1602 = ezerszer egymillió
8. Edénytartó rúd + 57 = nem papos
9. Fafűvós hangszer + 2100 = lanka
10. Személyes névmás + 1052 = környezet

IV. Szójátékos csattanó. Megfejtésül a mellékelt rejtvény csattanóját kell beküldeni. Megfejtése 25 pont.

Az e számunkban közzétett fejtörők együttes értéke 83 pont, de már 60 pont is elég ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. Könyvjutalomban tízen részesülnek. A rejtvények megoldását **2008. szeptember 15-éig** tessék beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Pf. 107.

Minden rejtvénykedvelő olvasónak jó szórakozást, sikeres megfejtést és kellemes nyári pihenést kívánunk a feladványok készítői:

Grétsy László (III.), Harmati Gizella (II.), Schmidt János (IV.), Varga István (I.)

Szójátékos csattanó

Új szavak, kifejezések (50.)

Az új értelmező kéziszótárban nem található szavakból és kifejezésekből nem okvetlenül az első előfordulásokat szemlézzük. Várjuk olvasóink észrevételeit is!

álesemény – a *mediahack* magyarítása

babazsúr – nagyon egyszerű, könnyű dolog. Pl. Ez a vizsga *babazsúr* volt. (Érd)

bámuláda – televíziókészülék (tréfásan)

banyatank – két kerekén húzható nagyobb (bevásárló)táska (mert mindenben és mindenkin átgázolnak vele) (Érd)

bolygóláz – a *globális fölmelegedés* helyett

bugyola – (fölsleges mennyiségű) csomagolóanyag

fantomizálódik – eltűnik. Pl. A cég *fantomizálódott*.

ingeraktív – sokféle benyomást nyújtó (szójáték az *interaktív* mintájára)

iszlamizálódás – az iszlám tanok erőteljes terjedése. Pl. Pakisztán elindult az *iszlamizálódás* útján.

kamatsapka – a kamat felső határa

kapocs – az internetes *link* szó magyarítása

mozaikcsalád – elvált szülők új családja különböző gyerekekkel

superbacillus, superbacili – az antibiotikumokkal szemben rezisztens új baktériumcsoport (Népszabadság, 2008. ápr. 5.)

superkommersz – nagyon kommersz

villámcsődület – a *flashmob* magyarítása. Pl. *Villámcsődület* a jegyirodánál.

Rovatunkban Graf Rezső (Budapest), Mészáros András (Bicske), Dr. Szerényi Mária (Budapest-Érd), Unger Zsuzsa (Budapest) gyűjtéséből is válogattunk.

A rovat 1998–2005. között megjelent anyagát teljes egészében tartalmazza a következő kötet: Jelentés a magyar nyelvről (2000–2005). Szerk.: Balázs Géza. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005. További gyűjtés: Minya Károly: Új szavak I. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2007.

B. G.

balazsge@due.hu

A papa viccel – Tudod, fiam, mi a különbség a fejünk és a hasunk között? – kérdezi Pistikét az édesapja. – Nem, papa – feleli a gyerek. (A választ a rejtvény számozott soraiban rejtettük el.)		NAGY. DISZES EPÜLET PERC	1	FÁKOL ÜREN	A SERPENYŐALJARRÓG	BÁLIN AGNES IENCER-MALACA	CLAVULT IORDÓ WCETEK
		NÉ-RI SZINÉZNŐ KÁRI	DO-TI DOLGÓZÓ	... CAR-TERAS TENDR	VERD -OS VÁRKI	JÓD SKO A IDŐ BECSZTAS	KG-LIÁRS SZINMŰVESNŐ (EVA)
2	DÉL. RÓV. MAHO VARGAS ... IIRC	IN VÁLDO. ÖYERMEK-NYHMI AJKZÓVAI	SVA-TAGI ENYIICLY	SZÁZND. RCÓVIDITVE			
LÓGÓZVA TÁVOZIK FÉRFI-BEFCNFEM					FÜGG NAROSI VAKOS AKOBA		
						DO-TI, JELET VÉS TUNÉZIA NCS-JELE	
FOR AJAN DEKKAL ÉRKEZIK			FŐTÖR SVÉD AUTOK JELZÉSE		PE NAROSI TÖVSEJE		... SEVVS; NÉ-RI AUI ÖVÉR-SEVZÓ
					PE NAROSI TÖVSEJE		
HEKTO-KADITÓ SZER			AUSZTRÁL NAGY-VÁHOS JF IGF				
CIHER VADÁR AZ URÁN VEGYJELE	HFVYBFG. KFZPÓ. IDJGFN SZÓVAI	MIKLOSKA HELYRAG, A-VÉL PÁRJA			NUMERO. TÖVIDÍTVE ÖGÖRÖG TÖHÖS		
A NYOMA-TÉKOS CSILLÁS SZAVA					ROVAR-POR VOLT ELEKJU DIT = IJJE		
ÁLLÓVIZ MAGAS HEGYEK-EN						OXIGÉN KIÁRÍ CSZESZÉ TESS	
KISKUN SASI HELYSÉC GÖBÖ				AZ ÖT TÓ EGY KE VÉ-ÉV. RÖSFEKÖ			
		IDŐMÉRŐ TARTÓLA HUBA IÁRSZAI					MÓD FII FN- SZAVÁL- ZSARA
IÁRVÉG A TÖRPEZ-SZÁMI NITROGÉN			ÖRÖKSZ NYELVÉSZ ÖDMTRUJ				
			MARCS VOLGYI HHI YEFÖZ ZÖRÖS A PAPIR		SZOMBAL- -LY KÖZ- ZELI FALU		
ÉM LE ZOLA KÉCÉNYE KÖTŐSZÓ	FELTÉ TELEKET NÉ-ÉL GRAMM	TANONC			ÉRILISZ		
		LÁM, ITT VAN			A BALATON IS EZ MARIKA		
FFI -OI SECIICLY MÁLTAI AUTÓJEL	FÓVÁR		ROVARK TEST RESZE RÉNIUR			JAPÁN AUTÓCILL FEL FANG!	
				IDŐEN VOZFI A TARGY SASJA			
GEVÉGI TISZAVIRÁCF. FT.	E				IDŐS, ELTES		

NYELVÉSZ • LELETEK

ELV • ÉSZLELETEK

Winston rágcsálnivaló madaraknak

2 db

Mézes vagy gyümölcsös.

209 Ft

149 Ft/db

74,5 Ft/db

Remek! Csak előbb ajánlatos elmenni doktor Bubóhoz, hogy írjon fel a madaraknak fogsort. (Beküldte **Miklós Józsefné** komáromi olvasónk.)

SOMLÓI GALUSKA

Nettó tömege: 200 g

Sütőipari és Kereskedelmi Zrt. Cukrászüzeme

Összetevők: víz, cukor, tejszínhabpótló (víz, hidrogénezett növényi zsírok, cukor, tejfehérjék, emulgeálószer: zsírsavak mono- és digliceridjeinek tejsav-észterei (E472b), szójalecitin (E322), zsírsavak mono- és digliceridjeinek mono- és diacetil-borkósav-észterei (E472e) stabilizátorok, szorbit szirup (E420i), mikrokristályos cellulóz (E460i), karboxi-metil-cellulóz (E466), só, aromák, színezék: karotinok (E160a), liszt, tojás, kakaópor, vaníliás pudingpor (kukorica-keményítő, só, aroma, színezékek (E104, E110)), tejpor, mazsola, mogyoró, karamell oldat, emulgeálószer E471, E475, étolaj, sütőpor, sűrítőszer E415, só.

Fogyasztható: A pót címkén jelzett időpontig (0-10 °C)

Egészségünkre! (Z. Á.)

➤ Mondjuk akkor kávéházi csevelynek?

– Ez jó megközelítés. Szerintem Horn Gábor csak azt mondta: az ország sokat veszít azzal, hogy a jobboldal nem elég hiteles.

Mondhatjuk, de írni nem írhatjuk másképpen, mint így: *csevej*. (168 Óra, 2007. nov. 8. Beküldte: **Holczer József**.)

Wagner Alfréd budapesti olvasónk írja: „Szerintem *alacsony vízállás* az, amelynél egy bizonyos mederben kevés a víz, nem pedig mély. Ha mély az a víztömeg, akkor ott inkább sok a víz!” (Az idézett cikk a metro újság 2008. február 21-i számából való.)

Megfeneklenek a gondolák

UTAZÁS A rekordmély vízállás miatt sorban fenekelnek meg a gondolák a veneciei Canal Grandén.

A lagúnavárosban 80 centivel az átlagos tengerszint alá süllyedt a vízállás, amire 14 éve nem volt példa. A fő közlekedési útvonalból, a Canal Grandéból több helyen már csak az iszapos fenék látszik.

Venecia tömegközlekedése, ami jórészt a kishajókon alapul, az összeomlás szélén áll.

MTI

Nem szereti a rappet

Rap – rapet. (Helyi Téma, 2008. márc. 26.) (B. G.)

Bensőséges ünnepség keretében áldotta meg a régi jezsuita iskola – ma Szent István Gimnázium – egykori kitanú diákjaira emlékező mementőt, gránit táblát dr. Bábel Balázs, kalocsa-kecskeméti metropolita. A megemlékezésen az egykori jelesekre Perity Lajos gimnázium igazgató emlékezett. A Porta laudációját Farkas P. József, alapító-szervező mondta el. A Borbély Lajos, Kós Károly-díjas építőművész által tervezett és az izsáki Borsos Műhelyben készült alkotást Bárkányi Ernő, érseki tanácsos leplezte le.

Itt nagyon sokat emlékeztek! (Hit és élet Bács-Kiskun megyében Kalendárium 2008, beküldte: **Holczer József**.)

Kisiklott egy vagon a Nyugatiban Kisiklott egy vasúti személykocsi vasárnap reggel a Nyugati pályaudvaron. Nem sokkal kilenc óra után tolták be a kocsit a csarnokba a 10. vágányra, s az otthos kocsit – eddig ismeretlen okból – nekilőték a vágányzáró baknak, amely ezután letért a sínéről. Személyi sérülés nem történt, a baleset a vonatközlekedést nem befolyásolja. Fotó: MTI – Bruzsa Noémi

A *kisiklik* elsősorban: (sínen futó jármű) kerekével a sínről kiugorva a pályáról letér. Ezt a kocsit *letolták* a sínről (Népszabadság, 2008. márc. 17.). (B. G.)

